

ВНЗ «Український католицький університет»

Факультет суспільних наук

Кафедра журналістики

Пояснювальна записка
до магістерської дисертації

освітньо-кваліфікаційний рівень – магістр

на тему «Саморепрезентація ветеранів дивізії «Галичина» у матеріалах української преси Канади другої половини ХХ-го століття»

Виконала:
студентка 6 курсу, групи СЖУ 17/М
галузі знань
06 «Журналістика»
спеціальності
061 «Журналістика»
Кутишенко О.В.

Керівник – Улюра Г.А.

Консультант – Вахтанг К.Т.

Рецензент – Бабенко В.В.

Львів – 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Фама і меморія як способи/стратегії збереження історичної пам'яті про дивізію «Галичина».....	9
1.1. Поняття та концепція «архіву» в сучасній теорії пам'яті.....	11
1.2. Дивізія «Галичина»: етапи організації та ідеологічні концепти.....	15
1.3. Біографія Братства як життєві історії її літописців.....	25
РОЗДІЛ 2. Саморепрезентація ветеранів дивізії «Галичина» в публіцистичних та журналістських текстах (на матеріалі української преси канади).....	31
2.1. Мирослав Малецький – «людина державного мислення».....	32
2.2. Василь Верига – «самовідданий слуга народу».....	45
2.3. Роман Колісник – «Walter Cap».....	58
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Актуальність дослідження. Ветерани Дивізії «Галичина» після визволення з полону емігрували в різні країни Заходу. Там вони створювали об'єднання – найбільші Крайові Управи та Станиці розташовувались в США, Канаді, Німеччині та Австралії. Такі організації потребували комунікативних органів. У зв'язку з цією потребою ветерани дивізії створили військовий журнал «Вісті» у Німеччині, який у другій половині ХХ століття спочатку перейшов до США, а потім – в Канаду. Українську пресу Канади, зокрема націоналістичну, досліджують протягом багатьох років. Та у наукових дослідженнях переважає тема саморепрезентації саме військового досвіду ветеранів в усноісторичних споминах та мемуарах. Прикладом такого дослідження є ґрунтовна дисертація Оксани Хом'як «Репрезентація воєнного досвіду в пам'яті ветеранів дивізії “Галичина” (1943-2013 рр.)» [34]. Розглядом післявоєнних наративів дивізії займалась Олеся Хромейчук [48], а історією формації дивізії – Андрій Боляновський [3].

Ветерани дивізії «Галичина» не поступались своєю активністю першим хвилям еміграції в Канаду. Приїзд третьої хвилі еміграції став новим поштовхом для розвитку життя у поселенні. Емігранти третьої хвилі залишались активними як у політичному, так і соціально-культурному житті. Про процес адаптації емігрантів зокрема детально писала Франка Яковетта, історик з університету Торонто [47].

Поінформованість ветеранів щодо світових подій дозволяла їм бути рупорами для спільноти, тими, хто формував думку інших щодо країн проживання діаспори та материкової України.

Проте з огляду на історичні причини ветерани дивізії мали перепони в сприйнятті їх як на материковій Україні, так і в Канаді. В зв'язку з цим однією із найголовніших віх їхньої діяльності було книговидавництво та історичні розвідки на тему дивізії. У їхніх організованих структурах була важливою роль збереження пам'яті. Вони відчували потребу і важливість зберегти себе і,

будучи не до кінця асимільованими, не дати і дітям відсторонитись від свого коріння. Братство ветеранів дивізії «Галичина» брало участь у підтримці та реагувало на виступи радянських дисидентів чи культурних діячів УРСР, на мітинги, обговорювали політику мультикультурності в Канаді, канадську та радянську історіографії. Ветерани дивізії аналізували пресу та книжки, які були видані в Канаді чи в УРСР і стосувались українців, активно реагували на поточні новини «з материку». Ідея боротьби з більшовизмом не зникала у письмових наративах аж до встановлення незалежності. Події в УРСР у другій половині ХХ-го століття накладали обов'язок на дивізійників у консолідації сил. Вони, як і частина української еміграції різних хвиль, транслювали через свою діяльність віру в те, що їхні досвіди і їхня робота допоможе здобуттю незалежності для України.

Щодо політичних дисидентів, то представник Гельсінської спілки з прав людини Петро Григоренко мав досить спірну позицію в українській діаспорі Америки та Канади. Проте він взаємодіяв з дивізійниками, вони його вбачали своїм. Матеріалів українських науковців щодо публіцистичної діяльності ветеранів дивізії «Галичина» наразі недостатньо. Проте авторами праць про канадську еміграцію були саме представники діаспори. Зокрема, Український науковий інститут Гарвардського університету, Канадський інститут українських студій тощо опікуються цією проблематикою.

Публіцистична діяльність ветеранів дивізії «Галичина» досліджена небагато. Обмежена кількість оцифрованих матеріалів, канадських україномовних газет та інших ресурсів, недостатнє глибоке розкриття теми діяльності дивізійників дозволяє подальший розробок і поглиблення цієї теми. Якщо військовий досвід дивізійників досить добре вивчений, то їхні адаптація та життя після переїзду в Канаду – ні. Проте саме у другій половині ХХ століття вони були досить активні як у своїй спільноті, так і поза нею.

Тематичне наповнення газет діаспори Канади є добре дослідженим. Проте у контексті становлення української комбатантської преси у країнах Заходу, яке почалось ще на початку ХХ століття, періоду геополітичних змін та

холодної війни (1960-1970-ті), і зв'язок цієї преси із впровадженням канадської політики багатокультурності в 1970-х, дослідження не є повними. Газети того часу висвітлювали усі важливі періоди життя канадських українців.

Із посиленням ролі *політики пам'яті* ще від початку 2000-х в Україні можна сказати, що тема дивізійного життя в еміграції є особливо актуальною.

Теоретико-методологічною базою наукової роботи стали праці Алляйди Ассман, Бенедикта Андерсона, Мішель Фуко та Жака Дерріда. Архівні матеріали Українсько-Канадського Дослідно-Документаційного Центру (Ukrainian Canadian Research and Documentation Centre) в Торонто містять відомості про репрезентацію ветеранів, їхня діяльність та взаємодію з іншими українськими організаціями, наочно демонструють контакти з Україною. Книжки-збірки публіцистичних та журналістських творів, які були опубліковані на сторінках газет української діаспори, таких авторів-ветеранів дивізії як Василя Вериги, Мирослава Малецького та Романа Колісника стали основним матеріалом для висвітлення діяльності Братства. Проаналізовано окремі інтерв'ю з дивізійниками, а також документи із другої половини ХХ століття щодо внутрішньої комунікації в Станицях та Управах Братства по світу.

Мета дослідження – визначити способи і стратегії саморепрезентації ветеранів дивізії «Галичина» в українській пресі Канади, виявити тематичне спрямування публіцистичної діяльності ветеранів дивізії «Галичина» в Канаді.

Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**:

1. Визначити поняття «архіву», «фами» та «меморії»;
2. Визначити особливості тематичного спрямування публіцистичного доробку одних із найактивніших членів станиці Братства у Торонто;
3. Окреслити біографічні відомості цих діячів;
4. Дослідити особливості діяльності станиці Братства у Торонто;
5. Описати тенденції зацікавлень та орієнтирів діяльності дивізійників і способи вираження думок, втілення їх у реальному житті;

6. Простежити головні орієнтири у фінансовій та архівній діяльності ветеранів.

Об'єкт дослідження – публіцистичні та науково-популярні статті, твори та коментарі ветеранів дивізії «Галичина», станиці Братства у Торонто у другій половині ХХ століття. **Предмет** – тематичне спрямування та розвиток текстів про життя в еміграції, варіативність тем, специфіка висвітлення подій в діаспорі Канади та США, аналіз діяльності офіційних представників та культурних діячів СРСР, взаємовідносини всередині спільноти ветеранів та між різними українськими організаціями в діаспорі, визначення риторики фейлетонів та саморефлексії ветеранів дивізії.

Хронологічні межі дослідження. Для аналізу обраний період другої половини ХХ століття, тобто час, який був найактивнішим у формуванні політики багатокультурності в Канаді, в особливому розвитку різних канадських українських організацій та поступова їхня трансформація із часом. Розглянутий відтинок часу дає можливість простежити особливості модифікації спільноти, саморепрезентації ветеранів, становлення комбатантських організацій в Канаді.

Методи дослідження. Для дослідження теми саморепрезентації ветеранів дивізії «Галичина» було використано описовий метод, метод контент-аналізу. *Описовий* дав можливість означити науково-теоретичну базу, систематизувати інформацію про особливості діяльності комбатантських організацій в Канаді; методом *контент-аналізу* проаналізовано матеріали, дотичні до теми взаємодії із радянськими дисидентами, а зокрема із генералом Петром Григоренком, відношення до радянських культурних діячів, реакцію на комісію Дешена загалом, а здебільшого у таких газетах як «Вісті комбатанта» та «Новий шлях». Вивчення журналістської та просвітницької роботи ветеранів дивізії «Галичина» в другій половині ХХ століття потребувало контекстуалізації, в цьому нам став помічним *історико-типологічний метод*.

Наукова новизна роботи. Зазвичай роль ветеранів дивізії «Галичина» не дуже на поверхні, здебільшого науковці концентруються на дослідження

діаспорних організацій, але не в контексті участі в них дивізійників. Окрім того, що ветерани дивізії здебільшого орієнтувались на збереження інформації про дивізію «Галичина», вони брали і безпосередню участь в діаспорних організаціях, бачили свою мету в збереженні української ідентичності, ідеологічної підтримки нації поза межами материкової України та загалом підтримки ідеї незалежної України та військовиків України. Тема дивізійників в Україні загалом орієнтована на обговорення діяльності в таборах військовополонених та в еміграції. Різні автори писали про історію розвитку і військового життя дивізійників. Зокрема, згаданий вище Андрій Боляновський та Майкл Мельник. Проте взаємодія ветеранів з Україною не висвітлюється. Конче корисною, отже, є інформації про підтримку і спілкування дивізійників із дисидентами, як символом боротьби проти СРСР, реакція на комісію Дешена.

У магістерському дослідженні доповнено теоретичну та практичну інформацію щодо діяльності комбатантських організацій здебільшого на прикладі станиці у Торонто. Проаналізовано тематичні та риторичні особливості матеріалів дивізійників. Визначено пріоритети діяльності дивізійників, вплив на інші організації, введенні до наукового обігу маловідомі статті та розвідки дивізійників.

Теоретичне та практичне значення роботи. Отримані результати можна використати для подальшої систематизації знань про суспільно-політичну діяльність, соціальне та культурне життя ветеранів Дивізії «Галичина» в Канаді та інших країнах еміграції. Для українських дослідників робота буде цінною з погляду на життя ветеранів, а також із використання документів, які були доступні в Українсько-Канадському Дослідчо-Документаційному Центрі в Торонто. Часопис «Новий шлях» не є оцифрованим, проте «Вісті комбатанта» як доступний в Україні і оцифрований (за допомогою самих ветеранів). Аналітична частина роботи є актуальними для глибшого розуміння теми співпраці дивізійників із Україною, підтримки політичних дисидентів, бачення культурних зв'язків із УРСР, рефлексій щодо історіографії.

Структура роботи. Обсяг роботи становить 96 сторінок. У першому розділі «Фама і меморія як способи/стратегії збереження історичної пам'яті про дивізію «Галичина» визначено поняття та концепція «архіву» в сучасній теорії пам'яті, етапи організації та ідеологічні концепти дивізії «Галичина», а також накреслена біографія Братства через призму життєвих історій її літописців. У другому розділі «Саморепрезентація ветеранів дивізії «Галичина» в публіцистичних та журналістських текстах (на матеріалі української преси Канади)» досліджено основні тематичні напрямки публікацій трьох обраних нами і одними із найактивніших представників Братства: Мирослава Малецького як багаторічного Голови Крайової управи, Василя Вериги як історика дивізії, і Романа Колісника як автора фейлетонів на тему дивізії. Проаналізовано тематичні напрямки їхніх публіцистичних матеріалів.

У Додатках подано документи із Українсько-Канадського Дослідчо-Документаційного Центру в Торонто щодо внутрішньої комунікації у Братстві. Малюнки та карикатури на тему емігрантського життя із книжки Романа Колісника «Найкращі хлопці з дивізії». Також – постери із українського життя в Канаді 1970-х років, які надав Андрій Макух із Торонтського відділу Канадського інституту Українських студій і фото дивізійного цвинтаря – спільного поховання ветеранів.

РОЗДІЛ 1.

Фама і меморія як способи/стратегії збереження історичної пам'яті про дивізію «Галичина»

У місті Оквілл канадської провінції Онтаріо, на цвинтарі Святого Володимира від заснування кладовища у 1984 році ховають як українських емігрантів, так і християн-канадців інших національностей. Цвинтар має дві спеціалізовані секції для ветеранів Української Повстанської Армії та 1-ї Української Дивізії «Галичина», а управляє ним Український православний Собор. У центрі, відразу за стелою, розташована могила Мирослава Малецького, багатолітнього головного редактора діаспорного журналу «*Вісті комбатанта*» та пожиттєвого голови Світового братства ветеранів Першої української національної армії (дивізії «Галичина») [Додаток А]. Рівними рядами розташовані могили інших дивізійників. Тут же похований Василь Верига, історик, журналіст, який теж певний час був головним редактором «Вістей комбатанта» і товаришем Мирослава Малецького. Разом із ветеранами дивізії на цвинтарі ховають їхніх родичів, деякі могили мають розпізнавальний знак – герб дивізії («золотий левик»).

Торонтська станиця придбала для своїх членів окрему секцію на 635 місць і збудувала пам'ятник «Борцям за волю України». Усі пам'ятники виглядають стандартно у військовому стилі, а кладовище мало свого адміністратора [37, 196]. Ідея братерства ветеранів дивізії «Галичина» наочно реалізована в похованні разом. Цей цвинтар – братська могила, проте не анонімних бійців.

Ще від створення Тимчасової Управи в Німеччині 1949 року була ідея закласти основи українського дивізійного музею-архіву [37, 25]. Спільне поховання можна вважати своєрідним продовженням цього *архіву*, буквально *місце пам'яті*, які ветерани встигли створити за життя. Якщо в музеї-архіві за артефакт правлять документи і свідчення, то тут артефактом стало саме людське тіло.

Але не всі дивізійники були поховані на тому кладовищі. Роман Колісник, прозаїк, сатирик, головний редактор у 2000-2014 «Вістей комбатанта», похований у Торонто на цвинтарі в Park Lawn Cemetery, де у нього на могилі відсутні розпізнавальні знаки його воєнного минулого.

1.1. Поняття та концепція «архіву» в сучасній теорії пам'яті

Із концепцією «архіву» у сучасній теорії пам'яті пов'язані такі поняття як «фама» та «меморія». Як пише німецький історик і культуролог Аляйда Ассман у книжці «Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті», «фама – це світська форма самоувічнення, яка має багато спільного з самопрезентацією» [2, 40; курсив наш]. Дослідниця зазначає, що така форма увічнення є функцією літераторів, митців та істориків. *Якщо меморія, яка має виразні ознаки релігійної пам'яті, – це переважно особиста пам'ять про померлого, то фама орієнтована на майбутнє, на пам'ять наступних поколінь.*

Важливим у фамі, проте, є питання упередженості і критичності – Ассман припускає, що якби ми дізнались про троянців від них самих, а не від грецького поета Гомера, то пам'ять про цю конкретну подію сформувалась би зовсім з іншої точки зору. З твору Гомера ж випливає, що саме троянці – вороги, яких потрібно було загарбати, а греки – позитивна сторона конфлікту. Вислів «учинок потребує поета», важливий в Античності, в епоху Ренесансу був втрачений і потім знову проходив процес пригадування. Тут дослідниця ілюструє це історією про сльози Ахілла на могилі Олександра. Ахілл нібито жалів не за подвигами померлого, а за тим, що сам не мав такого поета, який би оспівав його подвиги.

У часи Греції славу отримували як за культурні, спортивні досягнення, так і за військові заслуги та смерть у битві. Теоретик «уявних спільнот» Бенедикт Андерсон на це (щоправда у контексті сучасності) писав, що «в новітній культурі націоналізму жодні символи не приковують більшої уваги, ніж пам'ятники й могили Невідомих солдатів» [1, 25]. На що Ассман зауважує: «Тому вища форма слави – це не храми слави й не пам'ятники, а втілена й одухотворена пам'ять, яка “духовно”, а не “матеріально” живе в кожному» [2, 51]. Такої ж позиції щодо роботи пам'яті притримувався відомий дослідник розділеного спогаду як соціальних практик Пол Коннертон [18; див. також 27].

Через зростання кількості суб'єктів влади збільшується конкуренція і варіативність політичних домагань, матеріальними втіленням яких стають

пам'ятники [2, 55; див. також: 22]. Пам'ятники допомагають зберегти у плині часу та у потоці історичних подій певні процеси сучасності. Тобто, пам'ять у цьому контексті матеріалізує важливі для сучасності аспекти історії.

Тут варто згадати ситуацію із відкриттям пам'ятника Тарасу Шевченку у Вашингтоні, який було споруджено з нагоди 150-річчя його народження. Про це зокрема писав і ветеран дивізії «Галичина» Василь Верига у своїй статті «Ще про «слово» діячів України» у «Вільному Слові» за 29 лютого 1964 року (ч.9) [5, 51]. СРСР був проти спорудження, спробу якого зменшити підтримку проекту в українській діаспори в Америці зокрема описав Верига. Він пише: «Слово до українців, до всієї української громади у США, до Комітету пам'ятника Шевченку в США»; це звернення українських радянських письменників, передрукували українські діаспорні видання. Верига також розмірковував, як потрібно було відповісти, чи потрібно приймати їх на відкритті. Тобто, СРСР застосовував набір заходів, щоб пам'ятник Шевченку у Вашингтоні не був встановлений.

Взагалі, «інтерес до національної ідентичності надихав архівний рух, що займався пошуком слідів забутого минулого» [41, 21]. Для національного самовизначення є важливим минуле. Ассман пише, що характерним для такої форми спогаду як меморія є *безпроблемна надійність запису та збереження* – з цієї форми спогаду час вилучений, тобто те, що було записане й упорядковане, не підлягає змінам [2, 103, курсив наш].

У цьому контексті треба згадати про архів як концепцію історіографії та філософії пам'яті. У роботу спогаду це поняття вводить французький філософ Мішель Фуко [33]. Саме слово «архів» походить від грецького «*arche*», що означає «початок», «виток», «панування», а також «влада» й «установа». Ассман у своїй роботі зазначає, що архіву як пам'яті історії передують архів як пам'ять влади [2, 360]. Впливовий французький філософ Жак Дерріда наголошував, що *не може бути політичної влади без контролю за архівами, без контролю за пам'яттю* [43].

Тези Ассман і Дерріда проілюстрував німецький історик Вольфганг Ернст в роботі «Архівація: архів як сховище пам'яті та його інструменталізація при націонал-соціалізмі» [45]. Він показав етапи і фактори розвитку архівів, штучно сегментованої і класифікованої пам'яті про минуле, які проходять шлях від спротиву тотальним ідеологічним претензіям до легітимації та ствердження. Але архіви у ширшому і більш сучасному розумінні, тобто не під впливом тотальних ідеологічних претензій, мають іншу функцію. Функцію, яка більше походить на те, що говорив Дерріда, коли розглядав архів скоріше як інститут, який лежить в основі пам'яті, яка перебуває під загрозою затування та стирання інформації – того, що збережено в неусвідомленому спогаді.

Ассман розглядала дві важливі характеристики архіву: *доступність та відбір*. Вона також розглядала функції архіву: «Статус архіву як інституціоналізованої пам'яті полісу, держави, нації, суспільства перебуває між функціональною та накопичувальною пам'яттю залежно від того, організується він радше як інструмент панування чи як депо знань» [2, 362]. А доступність архівів говорить про демократичну чи репресивну ідеологію утримувача. На таких світоглядних основах формується сучасне потрактування ностальгії, зокрема [40].

Архів є важливою матеріальною передумовою для майбутньої культурної пам'яті. У контексті вислову Андерсона про могили Невідомого солдата, ми можемо навести протилежний приклад – коли могили стають «архівом» – зокрема, як поховання ветеранів дивізії «Галичина» у місті Оквілл, що біля Торонто.

Щодо поняття відбору матеріалів в архів, то про це говорив Мішель Фуко (якому належить постструктуралістська концепція «архіву»), хоча він і розуміє архів не тільки як матеріальну річ, а як закон того, що може бути сказане, систему, що зумовлює появу висловлювань як одиничних подій [33]. У цьому контексті Вольфганг Ернст пише, що ті, хто зайняті «археологією знання» (термін Фуко), змушені працювати з текстами попередників так, наче мають справу з архівом.

Підсумуємо. Фама як узагальнення пам'ять для наступних поколінь орієнтована на майбутнє. Архів, як спосіб збереження пам'яті, із розвитком історичного процесу був демократичним чи репресивним інструментом влади. Ми будемо розглядати практики створення саме «архіву» ветеранами дивізії «Галичина». Як в понятті створення архіву у його матеріальному розумінні, так і, як писав Ернст, аналізуючи тексти ветеранів, розглядати як своєрідний архів також.

1.2. Дивізія «Галичина»: етапи організації та ідеологічні концепти

«Галичина», дивізія СС, Стрілецька дивізія СС «Галичина» (14-а гренадерська дивізія зброї СС – Галицька № 1), 1-а Українська дивізія, 1-а Українська дивізія Української національної армії (УНА) – військове формування, утворене з українського населення в роки Другої світової війни в складі військ СС. Створене на добровільній основі за ініціативи керівництва дистрикту «Галичина» і Українського центрального комітету. До дивізії зголосилося близько 80 тисяч добровольців, із них зараховано 13,4 тисяч. Після вишколу полків у Німеччині, Франції, Польщі та Галичині наприкінці червня 1944 дивізія прибула на фронт під містом Броди, де була оточена й розгромлена.

Формуючою подією і відправною точкою в бойовій історії дивізії «Галичина» був бій під Бродами у липні 1944-го. *Ключовою постаттю саморепрезентації ветеранів дивізії став образ героя-дивізійника, який брав участь або загинув у бою під Бродами.* Важливою частиною функціонування дивізійної спільноти було постійне вшанування пам'яті бою під Бродами. На самому початку, при створенні Тимчасової Управи Братства в Німеччині у 1949 році, окрім видання пропам'ятної відзнаки Дивізії, запропонували видати і пропам'ятну відзнаку бою під Бродами [3, 25]. А на з'їзді Братства (воjakів з Канади та Північної Америки) у Торонто на честь десятиріччя створення Дивізії та дев'ятої річниці бою під Бродами звучали слова вшанування на «апелі поляглих дивізійників»: «Вони полягли на полі слави!», «Вони впали за Рідний Край!», «Вони дали життя за Україну!», «Вони горіли вогнем прадідів завзятих!» [3, 65].

Загалом же дивізійний шлях воjakів можна поділити на такі етапи: вишкіл, фронт, полон та ветеранство. На кожному етапі змінювалися умови існування дивізійників як групи, відповідно мінялося й їхнє усвідомлення себе як одного цілого. Але дивізійники сприймали себе як єдине формування уже від початку, що підтверджує, наприклад, опис кулуарних «боїв» за назву дивізії, описані Романом Колісником у книзі «Українська дивізія Галичина. Військова управа»

[15, 9-17]. Військове братство дивізійників сформувалось через спільні спогади, пісні, риторичну подвигу, який не може бути уславленим, бо вони не перемогли. Але може бути оплаканим, себто стати елементом приватної пам'яті – меморії. *Бій під Бродами був саме тим моментом, до опису, осмислення якого і рефлексування над яким повертався кожен вояк. Навіть якщо він не брав у ньому участь. Як, наприклад, Євген Побігущий та Роман Шандрук [11, 143].* Подальша рефлексія над боєм, який не приніс перемоги, створила умови, в яких поразка стала елементом фами, уславлення.

Роман Колісник вважає, що в історичній літературі про Дивізію присвячено забагато уваги феномену поразки-трагедії в Бродях. Він наполягає: до уваги не беруть загальну ситуацію – поразку, яку зазнав весь східний фронт і 13-й корпус, в складі якого була УД. Тому Колісник пропонував вважати битву лише фронтовим боєм, а не вирішальною історичною подією [11, 174].

Різні автори у своїх спогадах та аналізах пояснювали поразку Дивізії. Спогади майора Вольфа Гайке, полковника дивізії Євгена Побігущого і генерала Романа Шандрука в дечому сходяться. Всі згадують негативний психологічний вплив на український полк, який вперше йде до наступу, і бачить німецьке військо, що втікає [8; 26; 36].

Мирослав Малецький називає бій під Бродами «межовою подією», «символом», «виявом найглибших бажань народу», «підтвердження його хотіння, його прагнень до самовияву» [20, 115]. Підсилює мотив героїзації воїна, образ проходження через смерть та потрібної жертви: «І коли ми сьогодні згадуємо наших друзів, тих, що положили своє молоде життя на горючому жертovníку волі, і присвячуємо ці рядки в 30-ліття бою під Бродами, – ми більше певні, ніж коли-небудь у нашій історії останніх трьох століть, що їхні жертви зблизили нас до тої гаряче очікуваної мети – жити власним, вільним і незалежним життям на своїй землі» [20, 116].

Найпершим текстом на тему Бродів були три розділи книги майора Вольфа-Дітріха Гайке. Як зазначає Марина Гримич у книзі «Антропологія війни. Case study: дивізія “Галичина”», спогади начальника оперативного

відділу штабу дивізії стали відправним пунктом публікації спогадів українців-дивізійників. І якщо у першого присутнє панорамне бачення історії військового формування та бродівської битви, то спогади окремих учасників точкові і обмежені у часопросторі [11, 140].

Бойовий склад дивізії (12,9 тисяч) відновлений у вересні 1944 у таборі Нойгаммер і перекинутий у Словаччину. Навесні 1945 дивізія включена до складу УНА генерала Павла Шандрука, брала участь у боях на Східному фронті навесні 1945-го. Була інтернована англійськими військами в Італію, після перебування в таборах для військовополонених вивезена до Англії й розпущена всупереч вимогам СРСР передати йому особовий склад.

Братство колишніх вояків 1-ї української дивізії Української національної армії – комбатантська організація колишніх вояків 1-ї Української дивізії (Дивізія «Галичина»). Створена 1949 року в Новому Ульмі (Західна Німеччина). Головна управа була спочатку в Мюнхені, наприкінці 1950-х років перенесена до Нью-Йорку, у середині 1960-х – до Торонто. Має крайові організації та місцеві станиці в Німеччині, Канаді, США, Аргентині, Австралії. З 1992 року з'явилися станиці у Львові, Тернополі, Івано-Франківську, Дрогобичі.

У грудні 1950-го року Головна Управа Братства під головуванням доктора Любомира Ортинського в Німеччині затвердила новозасновану Станицю Братства в Торонто та склад її Управи. Колісник згадував у своєму інтерв'ю, що Ортинського називали «героєм», бо він у полоні все намагався пояснити американцям, не знаючи англійської, що дивізійники – не німці [14].

Товариство мало назву «Братство кол. вояків 1-ої Української Дивізії Української Національної Армії» – Станиця Торонто (Brotherhood of Veterans of the 1-st Ukrainian Division of Ukrainian National Army – Toronto Branch).

Ще при створенні Головної управи Братства так звучала його мета: «Об'єднати всіх колишніх вояків 1-ої УД УНА, медсестер і юнаків протиповітряної оборони (які були включені до Української Національної Армії) на засадах християнської моралі, національної солідарності і державної незалежності» [3, 25].

Ще в 1949 році в Німеччині *Братство* засновувалось як *a-партійне товариство*. Головною мотивацією було те, що після полону, неможливості мати голос, дискримінації дивізійники вирішили заявити, хто саме і за що був в 1-й УД, «найбільшій регулярній українській військовій формації від Визвольних Змагань». У резолюції поміж усього, враховуючи нестабільне політичне становище, важливим було вибрати еміграційну комісію, щоб емігрувати за океан, зокрема в США [3, 24].

Тоді дивізійникам не давали статусу Displaced Persons, а тому вони не могли емігрувати. На З'їзді було обрано Комісію Правної Оборони Братства, в яку зокрема входили Євген Побігущий та Володимир Кубійович. Через українські центральні організації Комісія почала робити заходи для ІРО (International Refugee Organization). Поодинокі особи писали пояснюючі меморандуми. У серпні 1951 дивізію прибрали зі списку ворожих до США організацій, а пізніше ІРО в Женеві винесла рішення трактувати Дивізію так же, як Балтійські дивізії, надати статус ДП [3, 29].

Головна Управа почала шукати побратимів у різних країнах для встановлення контакту і заснування клітин Братства, зокрема в Аргентині ним став Мирослав Малецький. Головну Управу вибирали так званим референдумом, який проводить Рада Братства через листи, адже відстань між осередками побратимів була великою [3, 26]. Таким способом вибрали доктора Любомира Ортинського у 1955-у і пізніше, у 1957-у, коли він вже жив в США, осередок ГУ перенесли туди. 1961-го Ортинський помер і головою став його заступник. На першому Головному Делегатському З'їзді у Мічигані головою вибрали Мирослава Малецького і осередок ГУ перенесли до Торонто.

Завдання Станиці повторюють Статут Братства:

- 1) об'єднання у Станиці колишніх вояків 1-ої УД і членів її допоміжних частин (юнаків, медсестер);
- 2) плекання українських військових традицій;
- 3) пропагування справи ведення військової підготовки серед членів та української молоді;

- 4) плекання товариських зв'язків між членами Станиці та українськими комбатантами взагалі;
- 5) поширювання журналу «Вісті Комбатанта» й інших видань Братства;
- 6) моральна і матеріальна допомога членам Станиці та інвалідам усіх українських формацій, і їхнім родинам [Додаток Б-1].

Як пише Мирослав Малецький у збірці коментарів «Пріоритети», найважливішим завданням діаспори дивізійники вважали зберегти національну ідентичність та допомагати українському народові в боротьбі за незалежну державу і саме ця мета була причиною їх вступу до Дивізії [21, 207]. Таке в принципі загальне завдання реалізувалось в те, що Братство колишніх вояків 1-ї УД УНА підтримувало Енциклопедія українознавства, Інститут українських канадських студій, кафедру в Гарвардському університеті, займалось суспільної опікою, створили фінансову установу Залізний фонд, проводило боротьбу за патріархат, тощо.

Фінансова сторона діяльності була однією з найважливіших – Крайова Управа Канади мала фонд допомоги українським інвалідам, вдовам та сиротам, незалежно від військової формації. Проте в основному це були ті, хто залишився в Європі, а від 1991 року – дивізійники в Україні.

Торонтська станиця є першою, яка дала початок створенню інших Станиць у Канаді, й найбільш численною – кількість членів сягала 300 чоловік. Вона є складовою організацією Комітету українців Канади. Структура товариства виглядала як закрита спільнота із правом доступу лише довірених осіб. Найтісніший та найактивніший зв'язок був із політичними дисидентами СРСР та іншими українськими військовими організаціями Канади, для яких, проте, дивізійники наголошували на своїй апартійності.

Фонди для потреб складались в тому числі із членських внесків, імпрез, коляди, «Дивізійної Маланки». На пропозицію Андрія Коморовського 26 жовтня 1958 року було створено «Залізний фонд». До кінця 2000 року він виплатив 146 тисяч доларів на різні цілі. Зокрема, 26 тисяч на стипендії для

студентів у Бразилії, Румунії, Україні і Канаді; 27 тисяч на допомогу дисидентам, Народному Рухові й іншим інституціям в Україні; 7 тисяч на освітню роботу Чорноморського Флоту; 15 тисяч на центральні українські організації, стільки ж на видання книг; 6 тисяч на Українську міграційну службу. Крім цього надавала грошову допомогу жертвам Чорнобиля, пресі, на оборону доброго імені (50 тисяч), яка була організована у відповідь на комісію Дешена [Додаток Б-2].

Учасники Станиці брали участь в демонстраціях за незалежність України в 1954 році, 25-річчя і 50-річчя Голодомору в Україні, демонстрації проти відвідин Косигіна в 1971 році, в обороні віри і церкви в Україні в 1976 році, в річницю аварії на ЧАЕС 1987 року, з нагоди 1000-ліття Хрещення України в 1988 році та інших. Цікавим моментом діяльності було те, що Торонтська Станиця була «споріднена» з багатьма організаціями в Україні після її незалежності, зокрема з Осередком Української Мови в Маріуполі, якому фінансово допомагала. Окрім того була важливою фінансово-видавничою діяльністю – існувала так Комісія, до якої у 1998 році зокрема входили Роман Колісник, Лев Бабій, доктор Остап Сокольський [Додаток Б-3].

До 50-річчя Станиці в Торонто вийшла книга, в якій підкреслено звучали п'ять імен [4, 181]: **доктор Мирослав Малецький, доктор Василь Верига, доктор Остап Сокольський, Володимир Молодецький і Роман Колісник.**

Ці п'ятеро були визначними діячами станиці завдяки своїй громадській і політичній активності. Це, наприклад, підтверджує, що від 1968 року була практика проведення вечорів легкого жанру для відзначення діячів Братства і громади. Окрім названих вище, такими діячами були Петро Саварин [Додаток В], хоча він був з Едмонтону, Мирослав Бігус, голову Станиці у Торонто, професор Зенон Зелений тощо. Останній, разом із професором Володимиром Кубійовичем та іншими, брали участь на публічних дискусіях, проводили доповіді на різні теми.

Культурне життя взагалі було дуже розмаїтим: окрім бенкетів, від 1972 по 1980 роки дивізійники влаштовували «Баль комбатантів» з вибором кралі

журналу «Вісті Комбатанта» [Додаток Г], яка репрезентувала у свою чергу журнал на «Балі преси». Дохід у 18,819 доларів пішов на «Вісті Комбатанта» та інші організації. Контакти із політиками та військовими Канади на таких заходах теж були: до прикладу, 13 січня 1967 року на балі був присутній також Міністр оборони Канади Пол Гелльєр.

Архівні документи Українсько-Канадського Дослідчо-Документаційного центру свідчать і про зв'язки із, до прикладу, Бібліотекою української літератури в Москві – 1992 року вони із вдячністю редакції «Вістей комбатанта» за допомогу надсилали газету «Український кур'єр» [Додаток Д].

Окрім того, зв'язки із материковою Україною підтверджує лист до Головної Управи Канади Остапа Сокольського [Додаток Е], який на той час перебував в Скарборо, Англії, де він згадує, що якщо раніше в листах з України просили вислати Біблії, молитовники, образи, святкові листівки, то тепер – історію України. «А приїзжі якнайбільше хочуть знати про події другої Світової Війни, ОУН, розлам в ОУН, УПА і дещо обережніше про Дивізію». Для нього показовим є приклад видавництва «Сучасність», яке «безплатно їх [видання] таки в Україну пропхала», зокрема касети про Голодомор. Закінчує листа словами «Брехні проти нас, наші вороги зуміли вже багато видати!». Важливим завданням він назвав видати брошури про історію дивізії та книжку Тараса Гунчака.

У 2000-му році Мирослав Малецький у листі до Анатолія Грищука, капітана 1-го рангу в Національній академії оборони України, поміж згадкою про бажання вислати навчальні книжки до академії, пропозицію стипендії чи грошової винагороди кращому учневі, висловив своє занепокоєння тим, що дивізія «Галичина», на відміну від ОУН-УПА, не згадана у пропозиції до Верховної Ради щодо перегляду статусу українців, які брали участь у війні не на стороні Радянського Союзу. Досягнувши мети – незалежності України, їх все ж наприкінці життя турбувало визнання на рідних землях [Додаток Є].

Щодо матеріального визначення архіву, то ветерани дивізії сприяли побудові пам'ятника на горі Жбир у селі Ясенів Брідського району, Львівської

області, який пізніше було підірвано [Додаток Ж1; Ж2; Ж3], а ще пізніше відбудовано.

Окрім того, матеріали з особистого архіву Малецького зберігається в Українсько-Канадському Дослідчо-Документаційному Центрі в Торонто. Там же було зорганізовано проект «усна історія», до якого долучились зокрема і Роман Колісник, Василь Верига та Мирослав Малецький [Додаток З]. Такий проект відображає відтворення особистого досвіду в усноісторичних біографічних аспектах та наративах. Їхні інтерв'ю стосуються теми дитинства, юнацького формування, шкільних часів, вступу в дивізію, бойовий досвід, УПА, особливо в інтерв'ю історика Василя Вериги [13], а також еміграції та першого часу облаштування в кінцевому пункті призначення – Канаді.

У звіті Голови історичної комісії Головної управи Братства за 14 серпня 1982 року [Додаток И] Василь Верига, який був призначений ним ще в 1964 році, розповідає про те, що розшукував пов'язаних із цією військовою формацією людей, щоб залучити до описання своєї діяльності. Таким чином він згадує, що мав нагоду отримати спомини доктора Василя Яшана про організацію Дивізії на Станіславщині, що від 1962-го року була перейменована на Івано-Франківську область. Історик зокрема заохочував інших авторів для написання своїх споминів – до прикладу так вийшла книжка «Заграва на Сході» в 1978 році інженера Романа Крохмалюка. Історик сам збирав матеріал і намагався його доповнити зібраними матеріалами інженера Івана Скіри щодо 30-го полку Дивізії на Словаччині-Словенії та Австрії.

Верига розповідає, що отримував «ахиви» людей після їхньої смерті – полковника Бізанца (кілька фото), сотника Макарушки. Деякі архівні матеріали він віднайшов в архівах Українського Центрального Комітету в НТШ в Сарселі.

У цьому звіті він сам нарікає, що Комісія насправді не була дуже продуктивною, але згадує, що окремі люди самотійно займались виданням матеріалів. Зокрема, Мирослав Малецький у 1970-му році завершив видання споминів майора Гайке в українському перекладі – «Українська Дивізія

Галичина», пізніше у німецькому видавництві в 1974 році – «Sie wollten die Freiheit».

Верига був задоволений кількістю мемуарно-історичного матеріалу, але нарікав на брак споминів з поодиноких військових частин, а також на неконструктивну критику опублікованих творів деякими провідними членами.

Коли Головна Управа перейшла до США в 1972 році, нову Історичну Комісію очолив Юрій Тис-Крохмалюк. Верига одобрював такий вибір, але не розумів, чому Комісія не поцікавилась проробленою роботою в Канаді. У 1979 році Головна Управа знову повернулася в Торонто. Верига знову писав: «Якщо історії Дивізії не напишемо ми – її учасники, і не залишимо по собі документу, який вказував би, чим усі дивізійники жили, і про що мріяли йдучи до Дивізії, то залишиться про нас те, що про нас пишуть інші, часом і не надто прихильні нам особи чи середовища, про що ми вже не раз мали змогу переконатися». Звинувачує усіх, а не тільки себе, «тих яким дороге добре ім'я Дивізії «Галичина» та пам'ять про тих наших побратимів, які віддали своє молоде життя на полях боїв Дивізії» [Додаток И].

Зокрема, Мирослав Малецький залишив багато особистої кореспонденції, яка зберігається в Українсько-Канадському Дослідчо-Документаційному центрі в Торонто. А особистий фонд Романа Колісника зберігається у Тернопільському краєзнавчому музеї [14]. Принагідно варто згадати великий за обсягом архів іншого ветерана дивізії, *інженера Степана Ільницького*, упорядкуванням якого займається його дочка Роксолана.

Торонтська Станиця, як ветеранська організація, мала вплив в українській громаді. Дивізійники часто займали провідні пости в різних організаціях: до прикладу, згаданий нами доктор Остап Сокольський був головою КУКу, Відділу Торонто, президентом Канадського Клубу етнічних журналістів і письменників; доктор Василь Верига був генеральним секретарем СКВУ і віце-президентом СКУ [3, 190–199]. Роман Колісник у своєму інтерв'ю [14] згадує, що члени Братства мали зустрічі з визначними особистостями з України,

зокрема з міністром оборони України ген. Костянтином Морозовим [Додаток І],
головою Верховної Ради Іваном Плющом.

1.3. Біографія Братства як життєві історії її літописців

Відповідно до мети нашого дослідження, а саме: визначити способи і стратегії саморепрезентації ветеранів дивізії «Галичина» в українській пресі Канади, є доцільними зупинитися детальніше на основних фактах біографії визначних діячів Станиці Торонто.

Мирослав Малецький, Василь Верига та Роман Колісник не лише формували суспільну думку, будучи активними авторами, істориками «Галичини» і публічними інтелектуалами. Їхні біографії нерозривно пов'язані із суспільною діяльністю Станиці, вони пишуть свою життєву історію у той самий спосіб, як зберігають історичні відомості про «Галичину». Малецький, Верига, Колісник – почасти самопризначені архіваріуси в цих процесах, тому збереження пам'яті є їхньою безпосередньою роботою.

Їхня особиста біографія ними сприймалася і репрезентувалася як артефакт того ж «архіву» Станиці, який вони ладнали безпосередньо.

Доктор Мирослав Малецький народився 8 червня 1918 року в селі Борятині в околиці Судової Вишні на Львівщині. Мав ступінь магістра економічних наук та доктора політичних наук. Зокрема вивчав право і політичні науки в Варшаві, Відні, Мюнхені, Торонто. До того закінчив народну школу у Медиці біля Перемишля, а 1937-го року – гімназію в Перемишлі [4, 182]. У пізнішому житті, коли уже відбулося його становлення як професіонала, він нерідко писав про свій рідний регіон. Рецензував книжку Вериги про виховно-освітню політику в Галичині на прикладі семінарії в Заліщиках (1899–1939). Згадуючи власні юність і тодішні практики виховання Малецький порівнював із життям молоді уже в еміграції. Перемишльській гімназист і канадський студент українського походження цілком надаються до порівняння, якщо це стосується місії і мети Братства: зберегти себе і захистити.

Мирослав Малецький був головним редактором журналу «Вісті комбатанта». Редакторські обов'язки ділив з *Іваном Кедрином*, який був делегатом Головної Управи ОБВУА до редакційної колегії «Вістей Комбатанта» із 1961 року. До того від 1939-го до 1944-ого Іван Кедрин

працював в редакції української газети «Краківські вісті», 1949 року емігрував в США, і з 1953-го до 1973-го працював у редакції газети «Свобода», першого українського щоденного видання на Американському континенті. Був головою Спілки українських журналістів в Америці і там же заступником голови НТШ.

Після отримання середньої освіти у 1937 році Малецький вступив до лав Організації українських націоналістів (ОУН). «Його вітчим був надзвичайно добрим батьком: хоч мав велику сім'ю, послав Мирослава на правничі студії до Варшавського університету. Там парубок діяв в українському студентському русі, і напередодні війни 1939-го польська поліція арештувала його за українську патріотичну діяльність» [32].

Згодом: член легіону «Роланд» (1941), учасник похідних груп (1941–1942), вояк Дивізії, сотник, учасник боїв під Бродами (1943–1945), воєнно-полонений американської армії (1945-1946) [4, 182].

Після звільнення з полону Малецький дістався Аргентини, де постав співзасновником Українсько-аргентинського інформативного інституту та редактором його органу – квартальника іспанською мовою «Вільна Україна». Від 1957 року постійно жив в Канаді. Спеціальної інформації про те, чому для еміграції Малецький остаточно вибрав саме Канаду не існує; очевидно, в цьому його рішенні важили особисті контакти. В Канаді провадив широку адміністративну роботу: член середовища Української головної визвольної ради, член Братства колишніх вояків 1-ої Української Дивізії Української Національної Армії, голова його Крайової Управи в Канаді (1959–1965), голова Головної Управи (1964–1973, 1979–2001) [4, 182].

Малецький – редактор вояцького двомісячника «Вісті Комбатанта», автор збірок статей-коментарів «Без ілюзій» (1981) і «Пріоритети» (1996). Перша видана в Торонто, накладом Братства колишніх вояків 1-ї Української дивізії УНА (Торонто – Нью-Йорк – Мюнхен). Друга – в Києві, накладом 1500 примірників. Від 1983 року був Головою Ради українських комбатантських організацій.

Доктор Василь Верига народився 1922 року на Галичині. Був колишнім головою Крайової Управи Братства Канади, 1-им заступником Президента Світового Конгресу Українців, Генеральним Секретарем Світового Конгресу Вільних Українців, автором дивізійних видань та «Нарисів з Історії України (кінець XVIII – XX ст.)».

Середню освіту закінчив в Україні і в 1943 році вступив в ряди Української Дивізії «Галичина», з якою перебував аж до кінця війни. Потрапив до британського полону і спершу був в Італії, а від 1947 року – в Англії. В 1951 році емігрував до Канади й поселився у місті Торонто, Онтаріо. Впродовж 1955–1959 навчався на філософському факультеті у Торонтонському Університеті в 1959 році, отримавши ступінь бакалавра з історії, а в 1961 році – бібліотекознавства. Впродовж 1961–1987 років працював бібліотекарем у бібліотеці того ж університету, де останні 12 років був головою Слов'янської Секції у Відділі Каталогів. Мав титул бібліотекаря IV ступеня.

Отримав ступінь Магістра у 1968 році з історії Східної Європи із дисертацією «The Ukrainian Canadian Committee: its origin and activity 1939–1945». В 1990 році отримав докторат із Українського Вільного Університету за свої опубліковані наукові праці і за тезу «Конфіскація Церковних Цінностей в Україні в 1922 році».

Викладав історію України на Курсах Українознавства ім. Гр. Сковороди від 1961 до 1978 року, а також редагував двомісячник «Вісті Комбатанта» від 1966 до 1972 року та дописував до різних українських часописів і журналів.

Василь Верига був членом різних наукових та суспільно-громадських організацій та установ, Наукового товариства ім. Т. Шевченка й Української Вільної Академії Наук, Українського Історичного Товариства, Об'єднання Українських Письменників «Слово», Товариства Українських Бібліотекарів Канади, Center for Russian and East European Studies at the University of Toronto.

Був активним членом Українського Національного Об'єднання Канади, в якому через 12 років був заступником голови Крайової Екзекутиви, Братства кол. вояків 1-УД УНА, в якому в роках 1976–1980 був головою а від 1980

заступником голови Крайової Управи. В роках 1980–1987 був членом Комітету Оборони доброго імені Дивізії «Галичина», яка займалась відстоюванням честі перед канадською комісією розшуку воєнних злочинів – Комісією Дешена [4, 183-184].

Світлана Кузьменко у статті «Публіцистична творчість Василя Вериги» у «Новому шляху» писала про історика, що він міг знайти спільну мову навіть із тими, хто має із ним протилежні погляди і як приклад наводить поезію Абрама Кацнельсона «Зустріч в Торонто» із присвятою Віце-президентові Світового Конгресу Українців докторові Василю Веризі, уривок якого ми подаємо тут: «По різні боки ми від лінії фронту/могли один одного вбити в бою,/а от сидимо, розмовляєм в Торонто./Лише мовчимо ми про юність свою./І ми наливаєм вина у чарчини./«Що ж, будьмо – кажу я. Він каже: «О кей!»/«За вільне щасливе життя України!/За наше майбутнє! За наших дітей!» (Листопад 1996, Лос-Анджелес) [19].

Роман Колісник народився 1923 року. Був автором видань про Дивізію, гуморесок і фейлетонів, мовним і технічним редактором «Вістей Комбатанта», журналістом, членом Співки Письменників України.

Батько Романа Колісника писав вірші, а впродовж 1913-1921 перебував у Канаді [28]. У 1943 разом з усією 8-м класом гімназії в Чорткові, на заклик старшин УСС і УГА, зголосився до Української Дивізії, в якій служив до кінця війни. Після звільнення з американського полону в Німеччині вивчав економічні науки один рік, а один рік працював у видавництві Українська Трибуна. У 1951 році емігрував до Австралії, де працював дроворубом і телефонним техніком.

У 1957 році поселився в Канаді, де працював знову робітником, а потім у видавництвах «Вільне Слово» та «Новий Шлях». Закінчив фінансово-менеджерські студії. Почав писати репортажі ще в Німеччині, в Австралії, удосконалив себе уже в Канаді.

Створив постать «типового політичного емігранта» Walter-Cap – *Володимира Цана*. Зміна прізвищ полегшувала тиск на емігрантів, допомагала отримати роботу [4, 189].

У березні 2011 року Роман Колісник заснував у Канадському інституті українських студій Вічний фонд ім. Романа і Галі Колісників внеском 15,000 доларів для підтримки друкованих і електронних перекладів та публікацій україномовних художніх творів, спогадів, щоденників і листування українських авторів із Канади та інших країн діаспори англійською і французькою мовами [23].

У спеціальному пам'ятному виданні «Вісті» Братства кол. Вояків 1 УД УНА ч.1 (1) – Лютий, 2016, вказано, що журналіст часто писав поминальні статті своїм побратимам у журналі, адже був від 2000 до 2014 років редактором журналу «Вісті Комбатанта», тобто до кінця його регулярного виходу в Канаді. Це видання – «скромна спроба щось йому зробити на згаду і в останню пошану, як він так багато іншим допомагав» [28, 2].

Переїзд до Канади з Австралії описує так: «Богдан Артимишин з Америки написав: «Я знаю чому Ти не приїжджаєш. Тому що Ти боягуз. <...> Й щоби доказати, що я не є такий вже боягуз, то поїхав» [14]. А своє зацікавлення державною працею уже після переїзду пояснював тим, що «для емігранта це була "мрія"» [14]. Таким чином у 1965 році, за рік після здобуття громадянства, став клерком у Фінансовому департаменті Міністерства державного обслуговування Онтарійського уряду.

Колісник видав двома накладами збірку «Тяжко бути політичним емігрантом» в 1986 році. Був редактором «Вістей комбатанта» у 2001–2014 роках, допомагав збирати матеріал для книги «To Battle» Майкла Мельника [49], уклав бібіографію «Дивізіяни» (видань Братства, творів дивізійників та видань з дивізійною тематикою). Також він впорядкував збірник матеріалів «Відкидаємо наклепи українофобів на 1-шу Українську Дивізію Української національної армії (Дивізію “Галичина”» (2001) [7], приводом для створення якої був вихід фільму «SS in Britain», який показували в Канаді та Британії. До

того в ЗМІ була кампанія проти дивізійників, які живуть в Англії. Закиди повторювали ЗМІ Польщі.

Роман Колісник переклав з німецької спомини майора Вольфа-Дітріха Гайке, начальника оперативного відділу дивізійного штабу п. н. Українська Дивізія «Галичина», під головною редакцією професора Володимира Кубійовича (видана Науковим Товариством ім. Т. Г. Шевченка. Торонто-Париж-Мюнхен, 1970 року). Впродовж 8 років досліджував, перекладав документи у допомозі Майклу Мельнику, автору книги про історію Дивізії.

Отже, аналіз історії дивізії «Галичина» і життєвого шляху визначних членів Станиці в Торонто дозволяє зрозуміти, що саморепрезентація ветеранів цієї збройної формації була заснована на поясненні причин вступу до збройної формації, ролі дивізії для національно-визвольної боротьби, самооборони себе. Їхня ідентичність будувалась на спільному досвіді поразки у Бродах, в досвіді еміграції без асиміляції, у взаємодії один з одним та тісних зв'язках по всьому світу. Організація в Станиці та Братства стала консолідацією сил ідейних та освічених людей із спільним минулим, які хотіли себе захистити. На початках це взагалі дало можливість виїхати ветеранам дивізії «Галичина» в Канаду чи США. А потім – способом перетворити складне і незрозуміле життя в емігрантських умовах на щось зрозуміле, стабільне і побудоване на традиції, яка була засвоєна ними ще з юнацтва в Україні. Протягом всього часу життя в еміграції на їх шляху траплялись нападки зі сторони інших національностей, організовані чи ні, – тут можна згадати і комісію Дешена, і згаданий фільм, який вийшов 2001 року, і питання правості їхнього перебування на постійному місці проживання, що кілька разів порушувалося.

РОЗДІЛ 2.

Саморепрезентація ветеранів дивізії «Галичина» в публіцистичних та журналістських текстах (на матеріалі української преси канади)

2.1. Мирослав Малецький – «людина державного мислення»

Для аналізу ми вибрали дві книжки Мирослава Малецького – «*Без ілюзій*» (Торонто-Нью-Йорк-Мюнхен, 1981) та «*Пріоритети*» (Київ, 1996). У цих двох збірниках вміщені програмні статті Мирослава Малецького, які раніше виходили в «журнальній версії». Зміст цих книжок почасти збігається, статті повторюються – очевидно, автору важило, щоб саме їх почули і прочитали. В обох книжках вміщені передмова Івана Кедрина та «Замість вступного слова» Мирослава Малецького, але в київському виданні з'являється ще й передмова Івана Драча «Людина державного мислення».

У передмові Іван Кедрин знову і знову говорить, що Малецький пише не на злобу дня, а працює на вічність – деякі коментарі публіциста «вартісні тим, що заторкують людські, національні і громадські справи, які ніколи не старіються» [20, 6]. Така оцінка збігається з мотивацією і поглядами самого Малецького.

У статті «*У власній справі*» за червень 1977 року, що відкриває збірник «Без ілюзій», Малецький згадує свою роботу головним редактором у журналі «Вісті комбатанта» і в такому контексті йому важливо послатися на слова Жоржа Клемансо. Клемансо перефразували так: «Війна заповажна річ, щоб її залишати в руках генералів» [42, 228], Малецький погоджується з ним, але передбачає, що в майбутньому хтось ще раз перефразує цей вислів так: «Політика заповажна річ, щоб її залишати самим політикам» [20, 17]. Цього аргументу Малецький потребує, щоб обміркувати, чи військові можуть обговорювати політику і чому мусять зрештою це робити. Додаючи ваги своїй думці, наводить приклад американського президента Айзенгауера, як військового та політичного діяча і приклад всебічної розвиненості вояків. Але щодо діаспори у нього є певні перестороги: «То до рівня нашої політичної зрілості маємо застереження – вона далеко позаду наших потреб» [20, 17].

Ініціатор і засновник комбатантської преси в США, доктор Володимир Галан, хотів щоб цей журнал був суто військовим. За словами Івана Кедрина, журнал таким не ніколи не був, а вже після Другої Світової війни кількість

живих учасників війни зменшилась, і тому нікому стало писати військові спомини. Кедрин продовжує, що натомість в соціумі стають активними військовики в еміграції, що важливо, не тільки українських формацій, але й ті, які визнають принцип української державності [20, 6].

Малецький же у першій статті каже, що доброзичливі критики журналу радили не торкатись питань політики. Редактор на протипагу доводить, що війни зараз тотальні, а світ глобалізований. Саме показником цієї глобалізації була нафтова криза 1973–1974 років, а військові журнали вказували на неминучість енергетичної кризи, яка стала її наслідком [20, 15–16]. Таким чином головний редактор *обґрунтовує свою компетентність як політичного аналітика*.

Журнал, на думку Малецького, має забирати голос у громадських та політичних справах української спільноти, «інакше станемо ізольованою вимираючою групою, яка, заглибившись у спогади минулого, житиме далеко від реального світу» [20, 19]. Він часто говорить про важливість збереження військовиками себе як *національної групи* та про допомогу українському народові.

Важливість цього для Малецького добре пояснив Іван Драч у передмові до «Пріоритетів». Драч наголошує на масштабах пожертв на українські цілі в еміграції та допомогу військовиків в Україні, називав їх послідовними державниками, які вірять в будівничий потенціал українців. Він писав, що «дивізійники взяли на себе зобов'язання сплачувати національний податок» [21, 4]. Окрім того, Малецький пропонував прагнути до зовнішньої дії. Він вважав цю проблему однією з найважливіших – координування закордонної дії як щодо діаспорних справ, так і на допомогу українському народові [20, 79].

Кедрин, який співпрацював із Малецьким впродовж 20 років, серед головних тем публіцистики колеги виділив такі: патріотизм, правопорядок у громаді, виокремлення важливого, виховання громади, а особливо молоді в дусі християнської моралі та етики, важливість збройної сили задля оборони батьківщини та виділення правди проти неправди [20, 9]. Остання показово

перегукується із діяльністю дисидентів, з їхньою боротьбою правди проти брехні. Малецький присвячує дисидентам у книзі «Без ілюзій» окремий розділ «Правозахисники», а в книжці «Пріоритети» в окремий розділ тему дисидентів не виділяє, проте згадує їх в різних статтях.

Окрім згаданих тем, важливою темою для головного редактора, на нашу думку, були також комісія Дешена, яку він, проте, у виданих коментарях аналізував скоріше побіжно. Але у часи, коли розгорнулась кампанія проти воєнних злочинців у Канаді, він писав про моральність діяльності медіа як таких. Також Малецький пише коментарі і про історію Дивізії та її значення для визвольної боротьби українського народу. Інші члени Братства писали про це великі історичні аналізи – в Головній Управі та Братствах інших країн існували окремі видатки на видавничу справу щодо історії Дивізії. Окрім того, головний редактор писав і про становлення патріархату УГКЦ, про громади, партії в еміграції та діяльність представницької інституції емігрантів – Світовий Конгрес Вільних Українців.

Таким був спектр провідних тем в публіцистиці Малецького, достатньо широкий. Але для нашої роботи є доцільним дослідити насамперед, як реалізується в публіцистиці Малецького дві теми. А саме: 1) ставлення української діаспори до політичних дисидентів СРСР, зокрема прийняття генерала Петра Григоренка, та 2) реакція ветеранів на комісію Дешена. Цікавим аспектом журналістської діяльності Малецького були також громади і партії в еміграції, тема, проте, перегукується із темою політичних дисидентів в СРСР. І для того, щоб краще зрозуміти проблеми прийняття дисидентів у діаспорі, почнемо із аналізу теми політичних громад та партій у діаспорі.

У статті «Сумерк політичних партій» за квітень 1975 року Малецький наголошує на тому, що проблема партій в еміграції в тому, що, не маючи можливості дійти до влади в країні поселення, вони намагаються контролювати громадське життя. При чому «при ближчій аналізі видно, що їх встрявання у громадські справи стало гальмуючим чинником» [20, 29]. Тут редактор додає приклади досягнень, які не мали підтримки політичних партій – Енциклопедія

Українознавства, Український науковий інститут Гарвардського університету, СКВУ.

Також Мирослава Малецького турбує питання малої залученості молоді у політичні партії. Для молодих не зрозуміла партійна система батьків генерації Малецького, так само як і його поколінню не зрозуміла партійність еміграції Першої світової війни. Редактор ставить під питання, чи можна їх досі називати політичною еміграцією, якщо вони вже досягли точки неповернення, а їхні діти вирости в іншій державі. Він пише «ми, як громада, вже давно перестали бути емігрантами, готовими кожної хвилини при зміні обставин вертатися на рідні землі» [20, 88]. Тобто сам наратив повернення до України, природньо, із часом вичахає. Щоб цілком не засимілюватися і під час цієї зміни від політичних емігрантів до громадян країни поселення, потрібні нові організаційні форми – громади поселенців, тобто, змодернізовані крайові установи та СКВУ [20, 93]. Проте знову ж згадує проблему незалученості молоді: «замість стати організацією українських поселенців з широким доступом для молодших генерацій, СКВУ помалу перетворюється у просвітянський комітет з далекої провінційної закутини» [20, 18].

Малецький визначав себе і своїх побратимів як політичну еміграцію, а у контексті неспроможності партій вести якісну діяльність він наголошує на важливості діяльності СКВУ. Її зв'язки з політичними дисидентами СРСР були досить активні – у 1980 році 18 українських дисидентів підписали документ, який закликав і уповноважував СКВУ «дипломатичними й іншими заходами довести до сецесії України з ССРСР» [20, 90]. Дисиденти поклалися на інституцію у виконанні цього політичного завдання без конфлікту інтересів.

Взагалі, *Малецький є прихильником репрезентативної української установи у вигляді Світового Конгресу Вільних Українців (СКВУ)*, але бачить також проблему у його статуті. На його думку, СКВУ не може бути обмежений тільки координацією дій, без права на власну ініціативу. Тому не можна обмежувати СКВУ в організуванні власних фінансів, які, як він сам наводить, скромні – річний бюджет складає ледве понад 100 000 доларів [20, 86].

Редактор наголошує, що через те, що він не бачить позитивного впливу політичних партій в еміграції на громадське життя української спільноти, їм потрібно студіювати живі процеси в Україні «від Дзюби до Мороза» [20, 31]. Загалом Малецький критикує не тільки ставлення політичних партій до дисидентів, а й діаспори загалом: поки дисиденти перебувають за залізною заслоною, вони – герої, але «як хтось з них з'явився між нами і ще до того має відвагу висунути думки відмінні від “офіційно зобов'язуючих”, їх забуваємо» [20, 42]. Нарікає на те, отже, що допомога політв'язням теж нецентралізована, а право виключності «хто не з нами, той проти нас», яке ділить суспільство, послаблює його.

Прикметно, Малецький уживає тут біблійний афоризм [12]. У перші ж роки після Жовтневого перевороту цей вислів використовували для застереження людей від нейтральної політичної позиції. Також його приписують Максиму Горькому, тобто Малецький на критику поділу суспільства використовує ідеологему тоталітаризму. Роман Колісник теж звертався до цього вислову: у своїй книзі «Найкращі хлопці з Дивізії. Гуморески, фейлетони, виступи» вміщує карикатуру із журналу «Лис Микита»: «Хто не з нами, той проти України» з підписом «*Політична мегальomanія*» [17, 45]. Тобто обидва автори бачать проблему в єдиноправильності, а наголошують на потребі координування дій та прислухання до різних частин емігрантського суспільства.

Малецький пише: «Ставимо по закутинах парків у більшості нікому не потрібні пам'ятники, організуємо з'їзди і зустрічі, протестуємо перед невластивими і пишемо петиції до тих, що не вирішують. Це виглядає на спроби самообману, щоб принаймні поверхово заспокоїти рештки

ПОЛІТИЧНА МЕГАЛЬОМАНІЯ

— Хто не з нами, той проти України!

національного сумління, що кричить і домагається конкретної спільної дії» [20, 45].

Дисиденти були важливою темою публіцистичної діяльності Малецького. У вересні 1977 року у Торонто був організований виступ Леоніда Плюща. Деякі організатори виступу в Торонто були вдягнені у робочі комбінезони, а у виступі промовець, як пише Малецький, «наголосив інтернаціональне і майже проминув національне» [20, 47]. І продовжує, що такі виступи гальмують визвольницькі претензії українців, роздрібнюють сили, доводять до безплідної боротьби між собою [20, 48].

Пізніше, у жовтні, під час 12-ого Конгресу вільних українців у Вінніпезі, Леоніду Плющу було відмовлено у виступі через тиск Ліги Визволення України, складової Конгресу українців Канади [Додаток І-1]. Причиною, на думку Малецького, стали приватні неомарксистські та атеїстичні погляди дисидента, які не мають ставати на заваді виступів [20, 45–47]. У той самий час, в іншій залі міста, проходило віче, спонсороване СУСК та Об'єднанням професіоналістів і підприємців, на якому і виступав Плющ [38]. Сам дисидент у статті «Леонід Плющ спростовує безпідставні закиди Валентина Мороза» у газеті «Український голос» за 26 вересня 1979 року підтверджує ці свої погляди [25]. А Михайло Воскобійник, журналіст, основоположник УРДП, член уряду УНР у вигнанні, у статті «Чи треба відректися від Л. Плюща та П. Григоренка?» [6] в часописі «Український голос» за 19 вересня 1979 року пояснював причину невдоволення одного дисидента іншим (Мороза Плющем) тим, що той нібито відмовився покласти вінок на могилу Петлюри, а в газеті «Ліберасіон» назвав того антисемітом. Автор, проаналізувавши все, приходить до висновку, що не варто відрікатись ні від генерали, ні від Плюща. Пізніше, 9 жовтня, під час виступу у Вінніпезі Плюща описували як нервового, того, що весь час кутив і говорив тихим голосом, але щирого. Таким чином Плющ виголосив, що підпав під закиди щодо переслідування «своїми» [35].

Окрему статтю Малецький присвячує Валентину Морозу («*Валентин Мороз*» за вересень 1974 року) [20, 144]. У середині серпня 1974 року Комітет

оборони Валентина Мороза [Додаток І-2], створений під протекторатом СКВУ, закінчив 17-денне голодування перед посольством СРСР в Оттаві, столиці Канади. Це був вияв солідарності із дисидентом, який голодував в Володимирській тюрмі за покращення режиму його ув'язнення. На закиди про непотрібний ризик для здоров'я таких акцій Малецький відповідає, що колишні вояки знають про важливість готовності жертвувати чимось [20, 145].

Проте Комітет був акцією за звільнення взагалі всіх політичних в'язнів з тюрм і таборів СРСР або полегшення умов їхнього утримання. Малецький нарікає, що, не дивлячись на декларацію людських прав, Західний світ надає перевагу не вмішуватись у порушення в країнах Східного блоку. У результаті про Мороза у Західному світі все ж заговорили.

У наступній статті *«Гаряче серце чи холодний розум»* за вересень 1979 року Малецький цитує Володимира Мороза: «Націоналізм то не нацизм. Націоналізм то патріотизм» (Українські вісті, ч. 22/79) [20, 150]. Натомість вороги українців їхню боротьбу за самостійність приписують лише до «поодиноких фанатиків» [20, 151] – Мазепа і мазепинці, Бандера і бандерівці, Петлюра і петлюрівці.

Серед усіх дисидентів Мирослав Малецький часто згадує генерала Петра Григоренка, спочатку радянського генерала та комуніста, а потім захисника прав людини, учасника Гельсінської групи. У статті *«Чи справді партократія?»* за січень 1980 року редактор розмірковує над заявою генерала до української преси щодо радянського режиму – чи він є партократією. Постанови Гельсінської наради у 1975 року посприяли створенню легальної протирежимної опозиції в СРСР, але при цьому і визнали право за Союзом всі його завоювання з Другої світової війни і після неї [20, 153]. Далі Малецький переказує позицію Григоренка, що «з совєтською партократією треба боротися в межах загальної визвольної боротьби одним фронтом» [20, 154]. А найбільшою перешкодою для цього є залишки «російського великодержавного шовінізму» і «антируський провінційний націоналізм» [20, 154]. І тут знову, проте іншими словами, звучить думка Малецького щодо розпорошеності

української громади: «Засада “мусить бути по-моєму” надалі в нас домінує. А тим часом боротьба за українську державу вимагає зусилля усіх і також різнодумуючих» [20, 156].

Питання інтернаціоналізму Малецький піднімав часто, перефразовуючи відомий вислів про Юзефа Пілсудського про коменданта, який зійшов з поїзда «соціалізм» на станції «незалежність» так: «Їдучи інтернаціональним поїздом вселюдських гуманних ідей, не забудемо висісти з нього на зупинці Самостійність» [20, 220].

У Малецького викликає дисонанс, що навіть якщо в теорії комунізм має бути інтернаціональним, то на практиці, «за словами знавців і навіть колишніх комуністів» [20, 156], твердим ядром комунізму є російський народ та зрусифіковані націонали. Проте тут же говорить, що шукати причини для ненависті у минулому не треба, все одно ці народи залишаються сусідами. Редактора непокоїть, що росіяни домінують у правозахисному русі Гельсінських груп і що «досі російські дисиденти дуже неконкретні в своїх скупеньких висловах про можливості справедливого, на національних державах побудованого, ладу на сході Європи. І про це наші учасники правозахисних рухів не повинні ні на хвилину забувати» [20, 159].

У 1977 році правозахисник Григоренко приїхав до США на лікування. Після приїзду до свого сина в Нью-Йорк, СРСР відібрав у нього громадянство і той залишився на постійно у США [37, 27]. Він познайомився із заступником голови Головної Управи Братства Романом Данилюком, якому був вдячний за те, що він познайомив його з Братством [10], адже сприймає їх своїми, хоча і боровся по іншу сторону за не за свою справу, яку тоді вважав своєю – «тому і я своє серце віддаю цьому товариству» [10].

Вже 13 жовтня 1979 року генерал Григоренко був присутній на 6-у Делегатському З'їзді Братства колишніх вояків 1-ї Української Дивізії УНА [37, 27]. Він був на нарадах з'їзду й виголосив головну промову на бенкеті. «Уже тоді Григоренко передбачив упадок СРСР, кажучи, що СРСР, мов пошкоджений корабель, розгойданий бурхливими хвилями спротиву,

загрожений. Треба далі його розгойдувати й не давати йому встabilізуватися. І він скоро затоне» [37, 28]: у промові генерала Григоренка, які є в архіві Малецького з цього дня, немає цієї цитати, виглядає, що процитовані тут слова були сказані у кулуарах або є інтерпретацією укладачів альманаху]. Для генерала цей З'їзд є прикладом саме ділового підходу до справи, а не ювілейного. Прикладом ювілейного підходу називає радіопромову на радіо до 50-річчя ОУН, яка схожа на «передачу урочистого засідання з великого кремлівського палацу» [9].

На цьому З'їзді генерал Григоренко зачитав кілька уривків із листів дивізійників, які йому радили не приїжджати: «День свого вступу вважаю самим трагічним днем свого життя», вмирали вони «не за свою справу, а за чужу», «не була та дивізія українською, була німецькою <...> українською вона стала, з того часу як попала під командування генерала Шандрука» [10]. На що Григоренко не погоджується: якби вони воювали за німецьку справу, то хіба стали українцями від того, що ними почав командувати Шандрук? Головними ідеями виступу генерала Григоренка були: наголошення на визволенні України якщо не збройно, то зі зброєю наготові, а тому заклик до створення збройних сил, при чому із українців в екзилі та українців, які досі служать в збройних силах СРСР [10]; підтримки людей із канадського та американського суспільств, а зокрема дивізійників, правозахисного руху в СРСР, зокрема грошової [10].

Факт, що на запрошення приєднатись до З'їзду погодились представники всіх політичних партій еміграції, генерал вважає прикметою успіху тактики єдності українства. «Як буде наша еміграція єдиною, то й голос наш буде єдиний, а такий голос добре чути» [9].

Закінчив генерал виступ цитатою Симона Петлюри [24]. Те, що генерал цитує Петлюру перегукується із тим, що Малецький, як він пише у коментарі «У 50-ліття смерті Симона Петлюри» за червень 1976 року, був би радий, якби молоде покоління зрозуміло, що саме збройна боротьба є правильним шляхом до власної держави [20, 37].

Впродовж життя генерала Братство підтримувало з ним близький контакт, схвалило скромну місячну допомогу аж до смерті його дружини Зінаїди й разом з іншими ветеранськими організаціями зайнялося його похороном на православному цвинтарі ім. св. Андрія у Бавнд-Бруку в 1998 році [3, 27–28].

Малецький не має підстав думати, що в радянському режимі колись буде демократизація: «Тому ми завжди старалися спостерігати реакцію військовиків та їх стосунок до правозахисних рухів» [20, 124]. Присутність генерала Григоренка між ними підсилює віру в остаточну успішність боротьби за самостійність та за укріплення державності. Бо особливо у військовому середовищі дисидентські ідеї є каталізатором занепаду імперії. У статті «Слово з нагоди з'їзду» за грудень 1979 року Малецький наголошує: віра лібералів не виправдала себе і останні 20 років в Західному світі панує упадок авторитету держави і її інституцій, громадська недисциплінованість, брак солідарності, хаос та майже цивільний непослух [20, 122]. Хоча, за його ж словами, стан змінюється.

Окрім Петра Григоренка на зустрічі був генерал *Степан Андруник*, канадець українського походження, який «втілює в собі оцю Канаду – країну однакових можливостей, країну, де частина з нас знайшла можливість наново влаштуватися» [20, 123]. Для Малецького сильна армія є важливою: «Сподіваємося, що канадські громадяни належно підтримуватимуть свої збройні сили, щоб і в майбутньому запевнити канадцям лад і порядок» [20, 124]. Постать Андруника у Малецького іде таким собі контрапунктом до генерала Григоренка. З одного боку, канадській військовий, що демонструє і уособлює ідею рівних можливостей. З іншого – військовий, який раніше підтримував режим, а потім став йому опозиційним (при чому дуже відомим, пов'язував дисидентські рухи інших народів, зокрема кримськотатарський, з українським), Людина, яка функціонує за умов нерівних можливостей, себто. У такий спосіб Малецький не тільки увиразнює постать Григоренка, а й показує, що військові – політична еліта за самим штибом мислити і трансформувати

світ. І це нині є недооціненим здобутком військових. За словами публіциста, саме «голосні ліберальні крикуни через опановані ними засоби масової комунікації спотворили шляхетність служіння батьківщині у збройних силах» [20, 122].

На пізнішій, 14-й сесії СКВУ у 1981 році, піднімалися такі політичні питання, як змінити назву Комісії людських прав на «Комісію національних прав» та засудити генерала Григоренка за його політичні заяви і діяльність [20, 94]. Згадана комісія збирає інформацію про стан українського населення різних країн з погляду прав на збереження і розвиток культури та способу життя. І хоча СКВУ – це громадська інституція, політичним партіям не заважає вимагати від неї політичної акції. Малецький тут продовжує, що якщо уже через цю комісію успішно добиваються визнання національних прав українського народу, то навіщо тоді розділяти громадські та політичні справи.

В останній статті «Солідарність» за червень 1981 року Малецький розповідає про розвиток однойменного руху в Польщі та нарікає, що «“отаманство” не переводиться» в еміграції» [20, 164]. Він говорить про неприязнь православних і католиків один до одного, про те, що провідні члени громади займаються не важливими проблемами: «Ще дехто пригадує “затяжний” спір за прапор – синьо-жовтий чи жовто-синій?» [20, 164]. Далі Малецький згадує про численні резолюції, тексти та виступи із метою визначитись, чи писати в Україну листи, чи йти на мистецькі виступи з України чи їх бойкотувати. Він нарікає на те, що помилки провідників не дістають належної реакції діаспори.

Належна реакція діаспори – це ще одна провідна тема публіцистики Малецького, яка має безпосередній стосунок до стратегій саморепрезентації ветеранів.

У розділі «Проблеми нашого часу» книжки «Пріоритети» [21, 140] є кілька статей на тему медій, написані у період від другої половини 1980-х до першої половини 1990-х років. Це був час під час та після комісії із розслідування у справах воєнних злочинців у Канаді, яка більше відома під

назвою *Комісія Дешена*. Вона була створена урядом Канади у лютому 1985 року для розслідування можливої присутності у Канаді воєнних злочинців [46]. Наприкінці 1986 року, після розслідування, жоден з учасників Дивізії Ваффен-СС «Галичина» не був визнаний винним у скоєнні воєнних злочинів під час Другої світової війни.

У статті «*Медії*» за 14 червня 1985 року Малецький пише про упередженість та служіння власним інтересам працівників західних та демократичних медіа. Тут він наводить приклад В'єтнамської війни й те, що американські медіа створили враження, що саме Америка була тим ворогом, якого треба побороти. Редактор пише, що «півсвіту тепер живе під лівими тоталітарними режимами в умовах, подібних до концентраційних таборів; цілі народи ССРСР є в моральних газових коморах примусової русифікації і поступового фізичного винищення, – а демократичні медії воюють з духами минулого» [21, 191]. Малецький засуджує те, що медіа ще до вироку суду засуджують злочинців: «Створили свої власні слідчі відділи» [21, 191]. І підсумок: «Але доти, доки в медіях не буде принаймні одного великого органу преси чи телебачення, доки всі вони в руках ліберальних однодумців, доти процес оздоровлення медій не здійсниться» [21,191].

У статті «*Навіть один забагато*» за 19 березня 1987 року редактор розмірковує над статтею журналіста торонтського щоденнику «Sun» про кампанію проти нацистських воєнних злочинців. Малецький погоджується із тезою журналіста, що Радянський Союз доручив органам КГБ відвернути увагу Заходу від себе та направити її на пошук воєнних злочинців: «І тому автор правильно думає, коли шукає в Кремлі джерел чергової советської дезінформації» [21, 192]. У цій статті він згадує працю про «українсько-жидівські відносини» «*Jewish Ukrainian Relations in Historical Perspective*», яка з'явилась у 1983 році [21, 193]. Потім Малецький переходить до комісії Дешена, раніше створеного в США при Департаменті справедливості Бюро спеціального слідства (OSI) і схожої на канадську комісію в Австралії. Хоча він каже, що якщо ці заходи є потрібними, то методи американського Бюро

викликають сумніви – враження, що «в великій своїй більшості воєнні злочинці рекрутувалися зі східноєвропейських країн» [21, 194]. Бюро, як пише Малецький, опирається на фальшивих свідків, а також на свідчення та документи зі східного блоку. Тому, за словами редактора, в Канаді прихильно прийняли звіт Комісії Дешена. Число заявлених згідно даних Центру Візенталя 6000 воєнних злочинців зменшилось до 20 підозрюваних. Малецький цитує суддю Дешена, що список із 217 осіб старшин української дивізії «був майже безвартісним», таким, що «спричинив багато зайвої справи» [21, 195]. І тут же ставить питання, кому була потрібна ця комісія. Та висловлює свою довіру судді Дешену і недовіру американському Бюро: «Навіть один убивця між нами – забагато» і що «один “сфабрикований воєнний злочинець в нашому демократичному суспільстві – теж забагато» [21, 196].

Отже, головними темами коментарів Мирослава Малецького у журналі «Вісті комбатанта», де він був головним редактором є: не сконцентрованість діяльності українських політичних організацій в еміграції, проблема залученості молодих на політичні посади в українському поселенні, важливість збройної боротьби і в цьому контексті навіть негативні сторони відмови від ядерної зброї Україною. Дивізія «Галичина» була для нього прикладом воєнного героїзму, а засобом формування та розвінчування воєнних міфів він наголошує на доцільності мілітаризації. Для Малецького церква і держава – два найважливіших джерела сили і влади. Він часто наголошував на глобалізації та її наслідках: його турбує стан гуманітарних наук повоєнного світу, які «не зуміли обґрунтувати й допомогти людині пристосуватися до технологічного поступу» [20, 58]. Домінуючі серед інтелектуальних еліт «демоліберали» [20, 58] лівого напрямку, не створивши нічого нового, повернулись до старих теорій з гаслами абстрактних та не осучаснених свободи і рівності Французької буржуазної революції. І зокрема ветерани дивізії «Галичина» в канадській еміграції, як частина української діаспори мають змогу сприяти розвитку політичної думки та підтримці дисидентів, що сприятиме здобуття Україною незалежності.

2.2. Василь Верига – самовідданий слуга народу

Василь Верига дописував до багатьох журналів, зокрема «Вістей комбатанта», редактором якого був від 1966 до 1973 року, журналів «Новий шлях», «Гомін України», «Українське слово» (Париж, Київ), «Свобода» тощо. Він був дуже активним публіцистом і так само активним учасником культурного, політичного та громадського життя української спільноти в Канаді та в Україні. Окрім того, Верига працював як академічний дослідник: зокрема, у 1972-му році в Нью-Йорку з'явилась його англomовна монографія *Communication Media and Soviet Nationality Policy* про радянську національну політику та статус національних мов у радянських телевізійних передачах [50].

У книжці «Слово і Чин. Вибрані статті, доповіді, розвідки, життєписи. 1946-1988» (яка є об'єктом нашого аналізу) вміщені програмні статті публіциста. У передмові історик Микола Литвин назвав Веригу прикладом «самовідданого служіння своєму народові» [5, 3], маючи на увазі його внесок у розвиток національної свідомості українців в діаспорі та на рідних землях, участь Вериги у Визвольних змаганнях середини ХХ ст., його громадсько-політичну активність, у тому числі – розвиток громадських структур.

Основною спеціалізацією Вериги було бібліотекознавство та історія, він здобув освіту саме у цих галузях. Одним із фокусів його діяльності було збереження і передання через наукові праці історії боротьби українців за незалежність. Зокрема, писав, що свято самостійності і соборності України у діаспорі відзначають саме 22 січня, а не 25 грудня 1917 року, коли Москва проголосила незалежність УССР [5, 381]. Точна хронологія отримувала статус історії, отже. Так і дійсним політичним дороговказом українського народу Василь Верига називав не IV Універсал, а Акт Соборності: «Він є власне тим біблійним вогненным стовпом, який стоятиме перед українським народом й вестиме до боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу» [5, 380].

Верига у 1981-87-х роках виконував обов'язки співредактора часопису «Новий шлях», органу Українського національного об'єднання. У статті «Кілька думок про ролі «Нового шляху» впродовж його 50-річчя» (за 1

листопада 1980 року) зазначив, що це – третій найстарший український часопис у Канаді [5, 285]. Тижневик з'явився під час економічної кризи у Канаді, у часи Великої депресії, коли пропаганда радянської системи розповсюджувалась серед емігрантів у Канаді, а «Новий шлях» постав проти «Москви та її слухняного агента в Канаді – Товариства Українського Робітничо-Фермерського Дому» [5, 285], який вже мав три пресові органи: два тижневики та один двотижневик для жіноцтва. Через п'ятдесят років співредактор доходить висновку: «Треба було неабиякої віри у правильність націоналістичної ідеології, щоб, будучи голодним і босим, боротися за видавання «Новий шлях», та класти на нього неспівмірне завдання – боротися з комуністичними впливами і рятувати земляків від комуністичної хвороби» [5, 285]. Засновником видання був *Михайло Погорецький*, ветеран УГА. Ідеєю часопису Верига назвав вказувати «розсвареній українській громаді новий шлях до перемоги за допомогою релігійної толеранції та політичної терпимости серед національно свідомих українців» [5, 285].

Верига називає зокрема такі заслуги цього часопису: Комітет українців Канади, проведення спільних молитов католицьких та православних священиків, оборона українців, які втекли від московсько-більшовицького полону [5, 286]. Під час загрози насильної репатріації вояків Української дивізії «Галичина» вони стали в обороні й віддавали цілі шпальти для розшуків рідних і знайомих. КУК (на чолі з доктором Василем Кушніром) і всі його складові організації доклали великих зусиль для недопущення репатріації жертв московського терору і безправ'я [5, 286]. На його сторінках просувалась ідея СКВУ. Ця «світова надбудова організованого українства, що стала сіллю в оці Москви», 1-й З'їзд якої відбувся у Нью-Йорку в листопаді 1967 року. Часопис у дискусіях 1960-х чи зустрічатись із земляками, які приїжджали у рамках культурного обміну, займав позицію, що варто.

Верига пише, що найголовніше, що УНО припинило асиміляційний процес українців в Канаді [5, 15]. Сам він займався пропагуванням історичної

правди та інформував про долю військово-політичної еміграції ХХ ст. У такий спосіб він аналізував книжки істориків на українську чи російську тематики.

Серед головних тем публіцистики Вериги варто виокремити такі три, вони є для цього автора репрезентативними: 1) реакція на культурні обміни між Канадою та СРСР, 2) українське шкільництво в Канаді, 3) проблема політичних дисидентів.

Для Вериги було важливе шкільництво, бо це була запорука виховання молоді, представники якої у майбутньому стануть політичними лідерами. Він був викладачем історії на курсах Українознавства імені Григорія Сковороди [Додаток Й]. А у 1970 році, досліджуючи україніку Торонтського університету, дійшов висновку, що вона налічує близько 10 тисяч гасел [5, 323]. Він підтримував створення кафедри україністики в Торонтському університеті, очолювану Полом Робертом Магочі.

Книговидання також було важливою темою для Вериги – зокрема він писав і про нестачу українських книжок на Кубані у статті «Кубань – земля українська» (19 січня 1963 року). Брак видань українською було лише частиною проблеми «втраченої» Кубані. Історик вважав, що є потреба писати більше про цей регіон, адже «Москва робить усе, щоб Кубань духово відмежувати від України, а ми свідомо допомагаємо їй своєю мовчанкою та браком уваги, а може ще більше – браком зацікавлення Кубанню» [5, 36].

У контексті багатокультурності Верига зокрема писав про питання, які турбували національні меншини. Зокрема, те, що у шкільних підручниках історії Канади рідко згадується роль національних меншин. Ці ж підручники часто друкуються в Америці, «в яких канадські справи невірні зображені» [5, 231].

Верига брав участь у багатьох конференціях, з'їздах. До прикладу, у 8-му З'їзді славистів у Загребі, Югославії 1978, у Світовому Конгресі Вільних Українців.

У статті «Наша настанова до України (щоб не було плутанини та цькувань)» (23 грудня 1967 року) [5, 98] Верига пише про проблему

культурного обміну між країнами поселення та СРСР. Українська діаспора переймалась поширенням прорадянської пропаганди, але, незважаючи на протести, Західні країни вважали, що це допоможе поширити ідеї вільного світу на СРСР. Верига ж критикує радянського письменника та журналіста Віталія Коротича, який намагався змінити на краще ставлення діаспори до радянської влади. У статті «Про що «забув» В. Коротич» («Українське слово» за 16 січня 1966 року, ч. 1262, «Свобода» за 19 січня 1966 року, ч. 11) Верига писав, що поет та лікар побував у різних українських організаціях та установах, а свої враження описав на сторінках «Літературної України» у статті «Вірші з подорожі» за 7 вересня 1965 року (ст. 2). Поет заключив, що «птахи співають тільки в рідних гніздах» [5, 83], почувши історію про диригента, який втратив бажання творити. Верига ж критикує такі висновки Коротича: «Він про багато речей «забув», а тим самим, як лікар, говорив про симптоми хвороби, тоді коли треба було говорити про причини її» [5, 84]. І продовжує, що над українцями нависла тінь «шуліки-НКВД» [5, 84], і що Коротич заспівав «нещирю пісеньку» [5, 85], бо і над ним нависла ця тінь.

Верига ж аргументує, що все ж обмін має бути – порівнює це із українською традицією Коляди та відкриванням дверей Вертепу. Історик вважає важливим налагодження живого контакту із підрадянськими українцями, навіть знаючи, що між ними є агенти КДБ. Тут же додає, що навіть не всі агенти КГБ є імунізовані від зовнішніх впливів. Нагадує, що із представниками хору імені Гр. Верьовки діаспора зустрічалась приватно, ніхто ці зустрічі не організував. «Чейже Україна, це не ми – і не нам рішати долю України» [5, 99] і нагадує тим, хто категорично проти зустрічей із підрадянськими українцями, що невідомо, якими вони були б героями «під сонцем сталінської конституції».

Крайова Екзекутива УНО була проти зустрічей з офіційними представниками московського режиму в Україні. Проте Верига нарікає на непослідовність реагування канадської громади – якщо б лише кілька років тому до Канади приїхали Світличний та Дзюба, то деяка преса нарікла

зрадниками режиму, але коли ці люди по-своєму стали захищати українську мову та літературу, за що потрапили під арешт, то вони за ніч перетворились на героїв та мучеників.

Питання культурного обміну піднімається і в статті «Московський шовінізм на Експо-67» у «Новому шляху» за 20, 27 квітня та 4, 11, 18 травня 1968 року. «Коротко кажучи, канадські українці намагалися в міру своїх сил популяризувати українське мистецтво, тобто зробити те, що в дійсності повинен був робити т.зв. уряд «суверенної» України – а саме пропагувати українську культуру серед відвідувачів Експо». На виставці в Україні не було свого окремого павільйону – «у цьому відношенні безправнені канадські індіани вийшли без порівняння краще від «суверенної советської України» [5, 109].

Описуючи ж павільйон СРСР, Верига пише: «совети натомість поставили на виставку все те, чого пересічний громадянин не має і не скоро буде мати» [5, 105]. У тому павільйоні багато місця займали проекти майбутнього, що «є типовим для советської економічної політики – говорити про те, що буде, прикриваючи недоліки теперішнього дня» [5, 104]. Історичний розвиток СРСР починався від 1917 року, а «поза цими шумними пропагандивними фразами захованими у безліччі друкованого матеріалу, України на Експо 67 не було» [5, 109]. Таким чином експонати не були підписані і окремо відведеного місця у павільйоні СРСР для України не було, що фруструвало Веригу.

Історик пише, що «В західній літературі як і щоденній мові можна частенько почути твердження, що Україна в Советському Союзі – те саме, що будь котрий більший стейт у ЗСА» [5, 110]. Це підтверджує заява прем'єр-міністра Квебеку Даніеля Джонсона, де він на бенкеті в честь голови делегації з Москви Димітрія Полянського виголосив, що заздрить Україні і Білорусі, що вони хоч і є федеративними частинами, але мають своє власне представництво в ООН, тоді як Квебек не має [31, 114]. Канадська англomовна преса тим часом навела аргумент, що він є прем'єром провінції Квебеку саме з волі народу, а не оттавського уряду. Також у внутрішніх справах Квебеку вирішує не Оттава, а

провінційний парламент в місті Квебеку. Верига пише: «цікаве є ще й те, що Джонсон, прем'єр Квебеку, недоглунався запитати, якщо вже не Полянського, то бодай «заступника прем'єра України» – Тронька, як це воно так, що Україна, член Об'єднаних Націй та Виставкового Бюро Світових вистав, не має навіть свого окремого павільйону на Експо <...>» [5, 111-112]. Тоді як Квебек мав окремий павільйон, а всі брошури були не англійською, а французькою мовою – в Україні всі книжки російською.

У період від 14 до 27 серпня Большой виступав 14 разів, три рази паралельно із виступами українських оперних солістів. Кореспондент «Літературної газети» І. Кокубенко у дописі «Українські мистці на Експо-67» за 22 серпня 1967 року пише, що виступали солісти Київського театру опери та балету ім. Т. Г. Шевченка, народні артисти СРСР Д. Гнатюк і Євгенія Мірошниченко та інші. Верига ж критикує такий розподіл вистав: якщо порівняти це з тим, що дає Большой, стає зрозуміло, що програми різні за своєю вартістю для західного глядача. Верига саркастично заявляє: «чому вставляти панегірик «Пісню про Москву» до «кращих музичних творів» [5, 113]. «Хіба не вистачить малоросам того, що вони співають у Большому і здобувають славу на мові Пушкіна і Леніна і знайомлять світ із культурою «старшого брата?»» [5, 113].

Також історик згадує русифікацію імен, і виконання «на біс» пісень саме російською мовою, що Верига називає безперечним наказом згори. 18 серпня так зробив і Дмитро Гнатюк, що викликало обурення – тупотіння ніг, свист та вигуки, що змусило виконавця заспівати українською. Історик таким чином нарікає і пресові відгуки щодо виступів – причиною ворожості монреальської місцевої газети називає наказ згори, «<...> щоб впевнитись у цілковитому фіяску у справі українського виступу». І як аргумент на це наводить тезу, що торонтська газета виступ схвалила [5, 114].

Також Верига критикує афішу «Фестивалю російської музики й танку». Один із танцюристів на малюнку був у вишиваній сорочці та в шароварах. У групу із 175 осіб входили як солісти «Большого», так і Київського, Український

хор і музиканти Верьовки, танцювальні ансамблі Грузії, Узбекистану, Литви, Вірменії тощо. Тобто ансамблі різних народів представляли як російське мистецтво.

У день відкриття дня України на Експо на сторінках «Літературної газети» з'явилась стаття Віталія Коротича «Наш день у Монреалі», що Василь Верига коментує так: «В Україні про її права можна говорити щойно тоді, коли Москва ласкаво уже погодиться на якийсь уступок, бо тоді вже безпечно – перед тим це занадто ризикована справа, бо можна було б потрапити до якогось там «трудова-поправчого» табору на широких просторах Сибіру» [5, 116].

Напередодні «дня України» в радянському павільйоні показували поміж усього 48 «поштовних марок з українською тематикою», які були створені за 50 років «суверенного існування». І лише одна з українським текстом – уривком «Заповіту» Шевченка. Але поміж ними були зображення «Восток 3 і 4», пам'ятник Пушкіна в Києві, портрет московського письменника народженого в Україні – Ніколая Островського. Для Вериги це показник репресивності радянської влади щодо української культури: «...ідея «суверенности УРСР» є призначена для домашнього вжитку «малоросів» Коротченка, Щербицького, Шелеста та інших, бо поза ними жаден громадянин України в таку байочку не вірить» [5, 116].

Під час мистецької частини дня України виступав Тронько – «репрезентант «провінції» [5, 116]. Верига, цитуючи його промову з «Літературної України» за 25 серпня 1967 року, коментує: успіхи республіки – це «у мільйонах замордованих у казематах ГПУ-НКВД, концтаборах і в неспірному зрості братських могил по цілій Україні» [5, 117]. А на заяву Тронька про братню сім'ю народів завдяки здійсненню ленінської національної політики пише, що «це вже мабуть відносилось до мільйонів українців яких статистика із 1959 року виказала на терені РСФСР менше чим у 1929 році, які зрусифікувались бодай у статистичних даних» [5, 117].

Проте всім сподобався виступ народного хору ім. Гр. Верьовки. Хоча Верига пише, що виходить, що Коротич помилявся, що «наша земля знаменита

не лише гопаками й вишивками – Україна має нині промисловість чи не найпотужнішу в Європі...» [5, 117], адже на Експо презентували лише гопак та вишиванку. «Виступ хору ім. Верьовки це був єдиний проблиск у темряві московського шовінізму на Експо-67» [5, 117].

Верига часто аналізує українську радянську пресу, до прикладу, і тут пише, що в січні 1967 року київська преса повідомляла, що на Експо має бути показано понад 200 українських книжок. Насправді ж, на другому поверсі Радянського павільйону було близько п'яти. Він не вірить, що книжки українською взагалі привезли на продаж.

На підтвердження того, що Москва мала на меті показати Заходу Росію і її народ, він наводить те, що СРСР надрукував враження відвідувачів у журналі «Moscow News» за 15 серпня 1967 року під заголовком «Russians, well done».

У контексті культурного обміну із СРСР Василь Верига пише і про політичних дисидентів. У статті «На маргінесі концертів Д. Гнатюка йти чи не йти» у «Новому шляху» за 28 вересня 1974 року [5, 159] він піднімає питання терору в Україні проти українських культурних діячів, які не бажали підпорядковуватися русифікаційній політиці Москви [Додаток К]. Тобто, хоча КДБ змусило підписати Івана Дзюбу покайну заяву, та, натомість виникла активізація інших молодих борців за права. У діаспорі почали діяти комітети оборони Валентина Мороза, Американське Біологічне Товариство прийняло Ніну Строкату як свою членкиню. Світовий Конгрес Математиків у Ванкувері вніс петицію в обороні арештованого математика Леоніда Плюща. В Оттаві українська молодь влаштувала голодівку перед радянським посольством, до них приєдналися і французькі студенти. Подібну голодівку влаштували у Вінніпезі та Вашингтоні. У цей же час Москва висилає двох українських митців – Дмитра Гнатюка та Євгенію Мірошніченко в турне по Канаді. Верига припускає, що вони виступають «у ролі мітичних сирен, щоб вони своїми чудовими голосами притупили обурення і гнів української громади в Канаді» [5, 160]. Секретаріат СКВУ, при якому існує Комітет Оборони Валентина

Мороза в Торонто, таким чином видав заклик не рекламувати концерт й не відвідувати його.

Раніше українці в діаспорі радо йшли на концерти Гнатюка на Експо-67, але тепер співак став членом Верховної Ради. І тому Верига на сторінках «Нового шляху» закликає перестати відвідувати його концерти.

Взагалі, акції щодо політичних дисидентів відбувались і на Конгресах Українців Канади, зокрема на XI-му (який Верига описує у статті «XI-ий Конгрес Українців Канади» у «Вістях Комбатанта» за 1974 рік, ч.6(74), стор. 23-28) [5, 167] – замість обіду подяки по закінченню події, було організовано «голодний обід» з хліба та води, на знак солідарності з голодівкою Валентина Мороза у Володимирській тюрмі в Росії. Призначені на обід кошти пішли до Комітету Оборони Валентина Мороза.

На тому ж Конгресі виступав адвокат Петро Саварин із доповіддю на тему «Оборона прав людини», який теж був ветераном Дивізії «Галичина» і займався впровадженням політики багатокультурності: на його думку саме Павло Юзик пояснив сенс поняття багатокультурності у промові в Сенаті 3 березня 1964 року [29, 26]. Він також був активним у діяльності Консервативної партії Альберти, яку очолював, а також канцлером Альбертського університету. Пізніше, у 1983 році Петро Саварин був обраний Президентом Світового Конгресу Вільних Українців. За час його п'ятилітнього президентства створили Міжнародну комісію з розслідування Голоду в Україні 1932-33 років. У звіті 1990 року вона ствердила, що Голодомор був штучно організованим. Верига коментує зокрема і виступ Саварина так: «якщо ми так далі будемо виступати, то можна сподіватися, що при наступному переписі населення Канади до нас поверне ще більше «з роду українців», як це сталося в останньому переписі» [5, 171]. Питання кількості

знищеного населення і мотив його приховання для історика було важливим, отже.

Окрім цього, пізніше вже, у статті «Виставка про рух опору в ССРСР і Східній Європі в бібліотеці Торонтського університету» у «Гомоні України» за 30 жовтня 1976 року (ч.45, 6 листопада, ч.46(1433)) [5, 182] Верига згадує, що на виставці разом із російськими дисидентами А. Солженіциним, є портрет Петра Григоренка, що не зрозуміло Веризи: його «... зовсім не можна назвати російським дисидентом, бо сам він з роду українець, а вславився обороною покривджених кримських татарів» [5, 183].

Втім, думку Вериги пізніше підтверджує сам Петро Григоренко, про що історик пише у статті «Генерал Петро Григоренко на 29 з'їзді-з'їзді організацій визвольного фронту» у «Новому шляху» за 19-26 серпня 1978 року (число 33-34) [5, 234]. Генерал висловив докір українській спільноті на Заході за те, що вона не діє спільно й організовано в обороні радянських дисидентів взагалі, а українських зокрема. Генерал навів приклад Юрія Шухевича, який потрапив до радянської тюрми за свого батька, командира УПА. Зокрема, Верига пише, що Григоренко нарікав на кількість українських організацій із схожими назвами – Ліга Визволення України та Спілка Визволення України: «чей же є тільки одна Україна і тільки її треба визволяти, і це повинні робити спільно всі українці, а не кожна організація окремо» [5, 235]. І продовжує: «Советський Союз “визволяє” всіх по цілому світі, але не звільняє народів у своїй власній імперії. Треба вимагати, щоб він почав нарешті звільняти поневолені ним народи так, як це зробила Великобританія» [5, 235]. Пізніше додає: «до мене самого звертались вже росіяни, щоб я очолив їхню групу в Об'єднаних Націях, але я відмовився від цього. Одначе, я готовий очолити українську групу» [5, 235]. У своїй промові Григоренко наголошував на важливості зустрічей із українцями та на співпраці із росіянами, бо СРСР поневолює і їх.

У статті «Світлі моменти третього Світового Конгресу Вільних Українців» у «Новому шляху» за 16 грудня 1978 року (ч.50). Верига пише, що якщо на I Світовому Конгресі в 1967 році з'явилась «перша ластівка з України»

[5, 244] – «Лихо з розуму» В'ячеслава Чорновола. На третьому ж Конгресі вже виголошували промови самі дисиденти – Леонід Плющ, генерал Петро Григоренко та Надія Світлична. Зокрема, Григоренко брав участь і в українсько-російській конференції в університеті Макмастер 1982 року. Василь Верига вважає такі конференції важливими для української визвольної справи. І той факт, що українська проблематика дискутується на академічному рівні, де виховуються майбутні політики. Проте українська спільнота не могла би організувати таку подію, бо «кожна із тих конференцій далеко перевищує не один, а кількарічний бюджет КУК чи УККА» [5, 306].

Василь Верига згадує і за виступ Петра Григоренка, який поминув увагою кривди і нещастя від російського народу для України, проте наголосив на русофобстві української преси: «Всі часописи, за виїмком «Українського Життя» в Чікаго, ширять жахливе русофобство, але це явище чисто еміграційне», на що Верига додає: «Тут шановний генерал йде нога в ногу з Солженіциним, бо в Україні, на його думку, того немає» [5, 316] і «шкода, що ген. Григоренко не розуміє по-англійськи, а то назвав би цілу МекМастерську Конференцію «русифобською», бо кожний доповідач говорив про кривди заподіяні росіянами українському народові». Цікаво, що російський дисидент Солженіцин відмовився говорити з емігрантами на том ж Конгресі, натомість лише надіслав листа.

Верига часто пише про атаки радянської пропаганди на ветеранів дивізії «Галичина». У статті «Кому це на користь» у «Новому Шляху» за 22 червня 1985 року (ч.25) [5, 348] Верига висловлює тезу, що «...Ліберальний уряд Дж. Тирнера призначив був дотацію \$100,000 на досліди причин і наслідку голоду в Україні в 1932-1933 рр. Новий консервативний уряд прем'єра Б. Малруні призначив мільйон доларів на те, щоб в українській громаді вишукувати неіснуючих воєнних злочинців» [5, 349].

У статті «Чи криза проводу?» у «Новому шляху» за 10 серпня 1985 року (ч.32) [5, 360] Верига нарікає: «Як воно не дивно, але від часу створення Комісії Дешена (не говоримо вже про раніше) на сторінках Вістей Комбатанта, органу

українських ветеранських організацій, досі не появилось ніякої декларації про таку важливу справу» [5, 361]. У той же час канадська Крайова Управа Братства колишніх вояків 1 УД УНА впродовж п'яти років приймала заходи оборони проти нападів Візенталя і Літтмана. Ніякої реакції не було і зі сторони Президії СКВУ, ієрархії українських церков, проводу Організацій Визвольного Фронту та світової Ради Українських Комбатантських Організацій.

Перед Комісією Дешена мали право заступства Комісія Громадянських Прав Комітету Українців Канади, очолена адвокатом Іваном Григоровичем та адвокатом Іваном Сопінкою. Суддя Дешен визнав окреме право заступництва і за Комісією Братства кол. Вояків 1-ої УД УНА, яка існувала ще від 1980 року, від перших нападів у «Торонто Стар» та у «Звйонзковецу». Таким чином до цієї Комісії входили доктор Остап Сокольський, Андрій Коморовський та Василь Верига, а юристом виступав Ярослав Ботюк [5, 403].

Цікаво, що на нарадах Комітету захисту громадянських прав, частина проекту бюджету якого в 1985 році у розмірі \$811,000.00 була апробована на видатки для Комісії Дешена [5, 363].

Окрім того, як голова Крайової Управи Братства колишніх вояків 1-ої УД УНА в Канаді Василь Верига та секретар Степан Климців підписали скаргу на польський часопис «Звйонзковець» [5, 299]. У той же час з'явилась стаття кореспондента Соля Літтмана «Trail grows cold in Canada`s hunt for war criminals», яка зарахувала українських націоналістів і дивізійників до воєнних злочинців. Після численних скарг, які описує Верига у згаданій статті, за місяць «Торонто Стар» помістив спростування. «Звйонзковець» теж перепросили за розміщену статтю.

На це, проте, у відповідь з'явилась стаття Гриця Михайлова «Кого захищає «Торонто Стар» («Вісті з України» №5, 1981 та «News from Ukraine» №3, 1981), про яку Верига пише: «...нічого подібного там немає, крім пустих фраз про Нюрнберзький процес, про воєнні злочини, про те, що такі докази є, але канадський уряд не хоче про них чути і т.п.» [5, 302-303].

Найповнішою ж за перебігом подій статтею у книзі «Слово і чин», яка висвітлювала події навколо і до комісії Дешена є стаття «Фальшиві обвинувачення (звіт комісії Дешена)» [5, 400] за різні числа 1987 року, опублікована у різних часописах.

Отже, Василь Верига, як представник академічної групи діячів ветеранів дивізії, багато уваги приділяв важливості історії, вивчення та аналізу подій минулого. Важливим аспектом діяльності Вериги було вибудування бачення розвитку українського шкільництва задля збереження цілісності громади в еміграції, припинення її асиміляції. Вважав академічну науку особливо важливою, адже вона виховувала майбутніх політичних лідерів. Саме тому він підтримував кафедри українознавства в Торонтському університеті та в Гарварді. Верига часто писав рецензії на розвідки авторів різного національного походження, які писали про СРСР. Його як історика турбувала суверенність України в СРСР. Він особливо активно писав про комісію Дешена і ретельно відслідковував перебіг подій, адже входив в Комісію Братства кол. Вояків 1-ої УД УНА, яка мала право заступства перед Комісією Дешена.

2.3. Роман Колісник – «Walter Cap»

Роман Колісник від 2000 року був редактором «Вістей комбатанта». Сам він назвав це призначення примусовим, бо «на з'їзді сказали: як тебе не буде, не буде журналу» [14]. Він був членом видавничої комісії, писав рецензії на твори таких авторів як Роман Крохмалюк, Орест Логущ, Майкл Мельник, Андрій Боляновський, Тарас Гунчак та інші [14].

Письменник, працюючи у «Вільному слові» та в «Новому шляху» нарікав на емігрантів: «На праці чи деінде вони сприймають модерні канадські норми, а в організованій українській громадськості продовжують традиції вивезені з “старого краю”» [14]. Це, а також невдоволеність тим, як пишуть про буденне життя дивізійників в еміграції, стало поштовхом для написання ним фейлетонів (між іншим, його статті часто написані у співпраці: з фейлетонами Колісику допомагала його дружина Галина. Про неї він говорив: «Вона мала критичний ум. Вона відчувала, що вартісне й корисне» [14]).

В цілому публіцистику Колісника можна охарактеризувати як добрий і іронічний погляд на буденне життя української еміграції в Канаді та США. Його художній твори – повісті переважно – увійшли в книжку «Останній постріл: доля одного вояка» (1989) [16]. Він проробив масштабну роботу з систематизації спадку «дивізійників»: склав бібліографію видань, пов'язаних із Дивізією «Галичина».

Ми вибрали безпосередньо для аналізу самопрезентації дивізійників книжку Колісника «Найкращі хлопці з дивізії. Гуморески, фейлетони, виступи» (1993). В ній оприлюднені програмні твори Романа Колісника, а також промови до ювілеїв та на з'їздах, що публікувалися від 1950-х і аж до 1993 років.

Промови, копіюючи офіційний стиль, часто мають вкраплення гумору – таким був пізнаваний авторський стиль Колісника.

Основна частина публіцистичного спадку Колісника – фейлетони, його увага саме до цього жанру була послідовною і обґрунтованою, попри те, що від 1980-х саме цей жанр зі шпальт преси майже зникає, перетворюючись на забавки для «підвалу» останньої сторінки. Очевидно, що Колісник тримався фейлетону, не лише згадуючи шалену популярність цього жанру в пресі початку-середини ХХ ст., а й тому, що саме фейлетон надавав йому певної свободи висловлювання на кшталт «суб'єктивності та упередженості» колумніста. Публіцистика Колісника – такий собі різновид звичаєвої прози, скерованої на критику повсякдення.

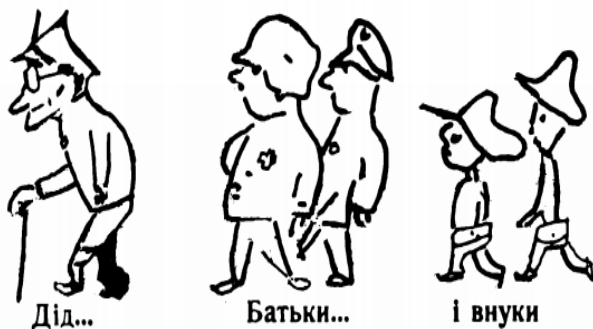
З усіх публіцистів-дивізійників саме Коліснику ідеться не про само-презентацію, а про само-репрезентацію: він відтворює якісь побутові сценки і внутрішні конфлікти, звертаючи увагу саме на перешкоди, які завадять точному віддзеркаленню самої події. Якщо суб'єкти мовлення попередніх двох авторів претендують бути «носіями істинного знання» (у Малецького) чи «впевненими авторитетами» (у Вериги), то герой Колісника – людина, яка бачить реальність, і сумнівається в тому, що її можна верифікувати як істину. Фейлетон із його установкою на іронію, гумор і сатиру відповідав такій позиції автора якнайліпше. Для своєї книжки «Найкращі хлопці з дивізії» (1993) Колісник використовував не тільки вербальні, а й візуальні прийоми комічного – скажімо, карикатури «Лиса Микити» та малюнки інших авторів.

Якщо памфлет як журналістський жанр має переважно саркастичний характер, то головним завданням фейлетону є викриття комічної сутності негативу через прицільно спрощену систему художніх образів. Тобто, фейлетон через відображення комічної сутності конкретного факту показує його шкоду для суспільства, жанрово фейлетон наближений до сатири. В українській журналістиці фейлетон був популярним у кінці ХІХ – на початку ХХ століть. Між іншим Колісник часом згадує Левка Бабія, як першого президента «Академії відомих селепків» [17, 78]. Бабій – відомий галицький письменник та

літературознавець, сатиричні вірші та фейлетони якого друкували в «Будяці» та «Масках», журналах, що виходили на території Східної Галичини у 1920-х [30, 299]. Тобто, якщо жанр фейлетону був популярний на материковій Україні у міжвоєнний період, тоді як у другій половині ХХ століття – ні, то у діаспорі він зберігся як впливовий і надалі. Якщо у тоталітарних режимах під прикриттям фейлетону висловлювалась критика режиму, то в демократичних країнах Заходу цей жанр публіцистичної журналістики був зорієнтований на боротьбу із стереотипами та усталеними порядками.

На материковій Україні фейлетоном послуговувалися для прихованої критики влади, але Роман Колісник, маючи власну окреслену аудиторію – дивізійників, висловлював авторську позицію щодо явищ в еміграції. Втім, про те, наскільки була готова ця аудиторія почути критику, свідчить факт: Колісник іноді писав під псевдонімами, створивши собі відповідну «захисну» авторську маску.

ВОЯЦЬКІ ТРАДИЦІЇ НЕ ПЕРЕВОДЯТЬСЯ

Малюнки з журналу Лис Микита

Через комічну рефлексію в умовах нестабільного як приватного, так і політичного життя (події комісії Дешена, політичні сутички в українських діаспорних партіях та організаціях) фейлетони Колісника були певним самозахистом, способом швидше адаптуватись до змін, не втративши своїх інтересів і свого інтелектуального простору. Це був сміх «своїх» над «своїми» – над символами, над конкретними людьми: буквально об'єднував спільноту. Братство Дивізійників було досить закритими і належність до групи мала чіткі правила, але про сатиру як метод покарання і виключення конкретних людей зі спільноти не йшлося. Фейлетони Колісника рефлексують спільні проблеми саме спільноти.

Про подібну інтегративну функцію комічного писав французький філософ Анрі Бергсон у есеї «Сміх». Поміж усього він виділяє суспільну

важливість сміху – людина сміється з іншими, з певним колом людей [39, 8]. Яким би спонтанним не був сміх, він стає показником так би мовити змови між реальними чи уявними людьми, які сміються з вами [39, 6]. У Бергсона людина не плаче під час проповіді, бо не належить до цього приходу; так і в Колісника – його сміх був консолідуючим інструментом для окремої групи.

Насправді ж, спільнота дивізійників, чи як каже, Колісник, «селепків», не була повністю закритою, як так здається нині. У гуморесці «Чи на возі чи під возом... До 75-річчя Валерія Ревуцького» за 1987 рік, письменник описує, як українського театрознавця провезли у багажнику в табір у Ріміні, адже той тікав від переслідування більшовиків [17, 146]. Табір в Ріміні – це була «нова Січ», з якої потім, дивізійники «як колись троянці з Трої, почваланали з Італії до Альбіону, а він з ними» [17, 145].

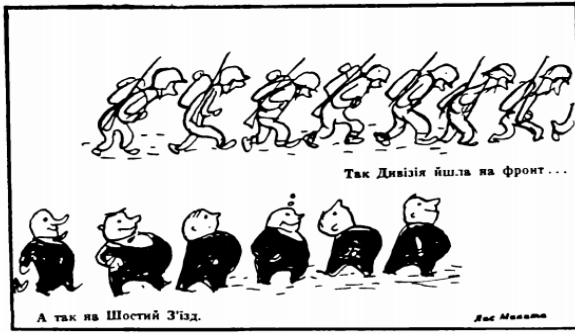
За глобальну мету витупи Колісника мали колективну ретравматизацію пам'яті, в цьому сенсі його фейлетони – однозначно соціальні за функцією.

Цікавим моментом еміграційного життя після Другої світової війни був образ Селепка Лавочки. Цього героя створив у гумористичній повісті «Щоденник національного героя Селепка Лавочки» (1954) Юрій Тис-Крохмалюк, який був спів-редактором «Вістей Комбатанта»; цим образом надалі охоче послуговувався Колісник.

Про різницю між двома поколіннями вояків різних Світових воєн Колісник пише так: «Коли перші створили свого легендарного героя в ранзі сотника Цяпки, котрого кобила не могла добити копитом, то другі здобулися на легендарного Селепка Лавочку, який приховувався під різними рангами, як от: унтерселепко, селепко, оберселепко, котрого кінь скидав ще поки він виліз на сідло» [17, 67].

Юрій Тис Крохмалюк — учасник битви під Конотопами і під Бродами, автор історичної праці «Бої Хмельницького», член Військової Управи Дивізії «Галичина», автор «Селепка Лавочки», співробітник «Мігди», великий приятель письменниці Ольги Мак, автор п'єси «Не плач, Рахиле», присвяченої своїй дружині перед виїздом з Аргентини до Детройту, США, автор численних книжок для дітей і молоді, співробітник журналу «Вістей комбатанта» і «Лиса Микити», голова Крайової управи Братства дивізійників і всеє прочее, і прочее...

Отож Колісник піднімає по суті питання творення легенд і культурних кодів. В такому контексті він пише, наприклад, що ювілеї допомагають тікати від сучасності, заглиблюючись у світ легендарного минулого [17, 61],

і робить висновок, що про дивізійників створили багато легенд й інші автори, й вони самі. Але творенням легенд займалась вся українська еміграція – таким чином «Енциклопедія українознавства» для письменника подібна на «Літопис Нестора» [17, 63]. Подібну ж культурну роль виконувала й «Академія відомих селепків», на якій, до прикладу, у Торонто 1977 року, обрали Селепком Михайла Рудзика – «він не тільки передплачує журнал «Вісті комбатанта», але й його читає» [17, 80]. А про коментарі Мирослава Малецького цей один з «селепків» казав так: «Пане редакторе, я не потребую читати вашої статті, бо знаю, що якщо ви її написали, то вона дуже мудра» [17, 80].

Із особливим теплом Колісник пише про Мирослава Малецького і Василя Веригу. Для нього Василь Верига як член 90% українських організацій був поважною людиною «ще як науковець і педагог, йому часто треба пригадувати, яку роль в даний момент відіграє» [17, 80]. Письменник називає Веригу «найкращим дивізійним істориком» [17, 78]. Хоча тут же, у промові до його ювілею, кепкує над його розсіяністю і побутовою безпорадністю, згадуючи загублений чек із грошовою винагородою, який той використовував як закладку для книжки. У такий спосіб наголошуючи, що на таких науковцях і тримається світ, навіть якщо вони у буденних справах трошки відстають. Колісник тут же по-доброму кепкує, що якщо ви, наприклад, не вмієте ремонтувати труби, то «ви ще можете стати науковцем і опинитися в авангарді людства» [17, 84].

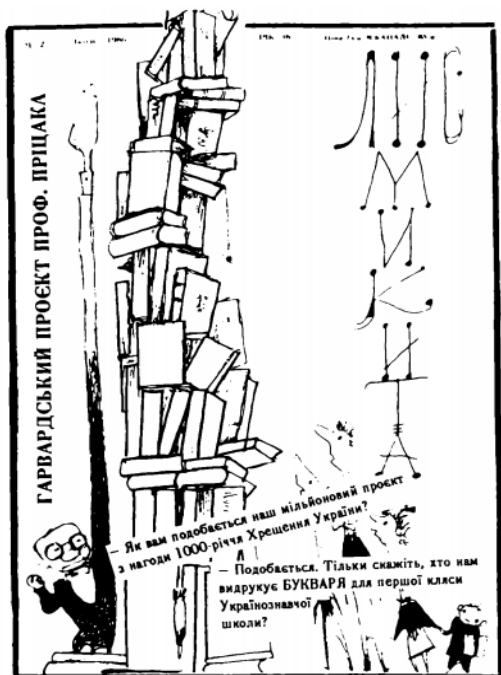

Якщо Мирослав Малецький і Василь Верига займалися увічненням історії дивізійників в організаційному, академічному та публіцистичному полі, то Роман Колісник звертався прямо і до фольклорної міфологізації. Тут є цікавою Колісникова аналогія З'їздів дивізійників і злітів мертвих (стаття «Ті, що з могили», що у «Верховина» за 1977 рік): «в ніч під «американського Івана Купала» – Labour Day під верховинською могилою непомітно збираються новітні водяники, буревісники, «ті, що греблі рвали б, якби могли», переємники козацького духа, характерники, всі в одній особі – «ті, що з могили» [17, 68]. Колісник часто у своїх творах, а зокрема і тут, апелює до сюжету *повстанської пісні «О пів на другій годині»*, яку полюбили його побратими. Але уточнює, що у цьому сюжеті дивізійників не розгонять перші півні. Метою таких з'їздів є обрання Головного Могильника, на голос якого вони літатимуть, поки «не перетворяться, як літаючий голляндець, у легенду, яку передаватимуть з покоління в покоління про «тих, що з могили» [17, 68]. При цьому з гумором зазначає, що «навіть понадвага їхнього тіла не заваджає легкості їхнього духа» і що крила їм надає «спіритуальна карафка».

Взагалі, досить наполегливим мотивом творчості Колісника був алкоголь у контексті зібрання ветеранів дивізії в барах, а також роль жінки в еміграційному житті. Письменник часто звертався до національного українського гумору і називав жінок генералами у подружжі.

Дивізійників Колісник зараховує до «найменше мізерабельних груп» [17, 171], тобто до тих, які можуть посміятись як над собою, так і один з одного. «Смішно, що вояки дивізії сиділи роками в полоні альянтів, а члени Військової управи, котрі вербували до дивізії, жили в таборах для переміщених людей на хлібі альянтів» [17, 68], – говорить він поміж усього. До найбільш нещасливих груп Колісник зачисляє бандерівців та мельниківців, які навіть після незалежності України не жартують з Леоніда Кравчука, «а хочуть з нього зробити такого націоналіста, як Валентин Мороз» [17, 172].

Колісник з гумором піднімав тему написання історії Дивізії – «ті, котрі кажуть, що історію Дивізії повинен написати кожен її вояк, мабуть, історично найправильніші» [17, 133], «бо кожний дивізійник матиме таку історію, яку сам захоче» [17, 134]. Тут письменник, знову ж з гумором, але наголошує на якості свідомості у пошуку того, що відповідає світосприйняттю кожної окремої людини. І якщо в радянській історії на той час були чіткі постулати марксистської теорії – чіткі алгоритми функціонування ідеологічного суспільства, то Колісник іронічно, але послідовно наполягає: правдивої

інформації немає, пам'ять фрагментарна, і згадує, що колись один із професорів назвав історію фікцією [17, 133]. Втім, необхідність створити свою історію не відкидав. У різних фейлетонах Романа Колісника фігурують мотиви зацікавлення дивізійників та української еміграції історією загалом: «Саме почався новий Гарвардський проект, який, як твердять достовірні джерела, триватиме ціле нове тисячоліття», так само є тисячолітні плани СКВУ та узгодження статуту поміж УККА та УККРади [17, 144].

Завершується книжка Колісника твором «П'ятдесятиліття Української Дивізії» (1992), де поміж згадкою про приїзд до Вінніпегу посла України Левка Лук'яненка та до Америки – голови Верховної Ради Івана Плюща Колісник жартує про низьку цінність канадського долару для України: «І тут перше завдання дієспірної дипломатії – КУК-у й СКВУ – привернути канадським долярам демократичну рівність і політичну гідність, щоб їх не дискриміновано в Україні» [17, 174]. І тут же висловлює надію, що як на 50-ліття УПА пройшов марш на Хрещатику, так скоро і дивізійники можуть там пройти.

Підсумуємо: головними рисами творчості Романа Колісника був консолідуючий гумор, соціальний пафос, орієнтація на фольклорні джерела,

використання і творення спільного культурного коду дивізіяників (так звані «внутрішні жарти»). Його фейлетони і на загал добра іронія мали на меті ретравматизувати минулий колективний досвід.

ВИСНОВКИ

Упродовж другої половини ХХ століття відбулась зміна погляду на функцію і завдання історичної пам'яті. Зокрема у 1970-х історію почали розглядати з позиції жертви. Саме у другій половині минулого століття почались спроби вивести проблему замовчування Голодомору у публічний простір – як проблему геноциду. У цьому контексті варто згадати канадський історично-документальний фільм «Жнива розпачу» (Harvest of Despair) 1984 року Святослава Новицького та Юрія Лугового за сприяння Комітету дослідження українського голодомору в Торонто, який у 1986 році переформувався на Українсько-канадський дослідно-документаційний центр. Ще раніше в світовому дискурсі почався наратив Голокосту. таким чином українська еміграція різних хвиль, а дивізійники конкретно, брали активну участь у описі так званих «білих плям» історії, тобто, подій, репресій, явищ, які були замовчувані.

Емігранти в країни Заходу після Другої Світової загалом, а особливо ті, хто безпосередньо мали досвід війни, пережили травматичні події, які меншою чи більшою мірою впливали на їхнє подальше життя. Ветерани дивізії «Галичина» окрім безпосередньо воєнного досвіду потрапили «під вогонь» ще мінімум два рази (мінімум, бо колективно, про випадки в повсякденному житті ми не говоримо) – комісія Дешена у 1980-х та британський фільм «SS in Britain» у 2000-му році. Найстрашніший епізод вони пережили саме в молодості, це було їхнє формування ідентичності як дивізійників.

Зорганізувавши Братство у 1950-х ветерани дивізії одним із пріоритетів своєї діяльності виділили видавничу діяльність (пресовий комунікат у вигляді обіжника, видання мемуарів, історичних матеріалів та документів про дивізію). Отже, як тільки залізна завіса послабшала, вони надсилали книжки в Україну, формували архіви в українських краєзнавчих музеях і спонсорували зокрема військову науку для студентів. Окрім того, вони надсилали книжки до університетів в Україні, опікувались створенням виставок про свою військову формацію у різних музеях.

Щодо фінансової підтримки Братством різних ініціатив як в Канаді, так і в Україні, важливим для ветеранів було наголошення на стратегічній важливості Чорноморського флоту та військової освіти молоді в уже незалежній Україні. Також дивізійники розуміли важливість приватних фондів – до прикладу, створили так званий Залізний фонд.

Спомини та історичні розвідки різних авторів здебільшого були зорієнтовані на період формування, бойових дій та час полону дивізії. У такий спосіб Братство стало захисною структурою із важливим чинником колективної пам'яті – церемоніями (З'їздами Братства), ритуалами, нагородами, спортивними товариствами, хором «Бурлака». Підтримка «рідних шкіл» було одним із способів спротиву асиміляції. Братство було особливим виявом бажання людини до визнання у спільноті. Окрім створення традиційних архівів, вони організували ще й спільне поховання на одному цвинтарі з могилами, як своєрідними артефактами.

Оформляючи спільні місця пам'яті в Німеччині, Австрії та пізніше в Україні, вони займались підтримкою національної ідентичності в Канаді, чинили спротив радянській пропаганді через пресу та офіційні звернення до представників уряду. Вчиняючи свідомий спротив асиміляції, колишні представники дивізії брали активну участь в політичному, культурному та соціальному житті Братства. Для них була важлива колективна пам'ять так само, як і особиста – деякі із них були досить активні в публіцистичному та журналістському полі.

Метою нашої роботи було визначити способи і стратегії саморепрезентації ветеранів дивізії «Галичина» в українській пресі Канади. Провівши дослідження, ми можемо з упевненістю визначити наступне: дивізійними були сформовані як цілісна напівзакрита група на основі спільного травматичного досвіду (Броди), але надалі вони активно позиціонували себе як носії пам'яті і підпорядкували свою публічну діяльність формуванню архіву (як буквального, так і символічного). Важливим було прагнення цієї соціальної

групи до пам'яті подій минулого, визнання та осмислення страждань, які пережили українці під час всього ХХ століття.

Публіцистичні та журналістські тексти ветеранів теж являли собою певне творення архіву. Метою таких текстів було не тільки вплив, виклик до діалогу, консолідація сил для сучасників, а й для наступників – коментарі, статті, гуморески та фейлетони всіх трьох проаналізованих нами авторів були видані у формі книжок. Деякі пересилались в Україну, а деякі були вже і видані після незалежності. Таким чином це один із виявів фами – пам'ять для наступних поколінь. Ми дійшли висновку, що у цьому проявляється їх «комплекс уцілілого», наслідком якого став пошук місії у житті.

В їхній публіцистиці ця тенденція визначилася посиленою увагою до наступних тем: реакція на культурні обміни між Канадою та СРСР, розвиток українського шкільництва та важливість виховання молоді, проблема політичних дисидентів, зокрема Володимира Мороза, Леоніда Плюща, а особливо генерала Петра Григоренка.

Упродовж свого життєвого шляху одні з найактивніших членів дивізії – Мирослав Малецький, Василь Верига та Роман Колісник згадували своє перебування в Україні і завжди повертались туди у своїх працях – до прикладу, аналізували історію краю свого народження, порівнювали свою молодість на материковій Україні із молоддю Канади 1970-х років.

І якщо на початку у їх пресі і особистому листуванні зчитувалось бажання продовження збройної боротьби за незалежність України, то пізніше, десь у 1960-х, а уже цілком яскраво у 1970-х, було очевидним вичахання наративу повернення в Україну, адже Канада стала Батьківщиною для їхніх дітей і після еміграції життя в країні поселення (термін Мирослава Малецького, як це наводить Колісник), вони вже перестали бути емігрантами. Для політичної еміграції взагалі була актуальною проблема неповернення. Але і Канада із впровадженням політики мультикультуралізму була сприятливим середовищем для адаптації до нових норм, для устійнення та можливості участі у важливих для країни процесах.

Вектор їх мислення не змінився кардинально, але трохи змістився – журнал «Вісті комбатанта» як і не був суто військовим від початку, так і ще більше став рупором спільноти. Тут відіграє роль саме те, що емігранти зазвичай бачать проблеми країни, до якої переселяються, яскравіше.

Василь Верига, як авторитетний історик і учасник багатьох емігрантських організацій, займався розвінчуванням пропаганди СРСР – зокрема, писав про українське шкільництво, підтримував створення кафедри українських студій в Торонтському університеті і діяльність її голови Пола Роберта Магочі. Верига писав про комісію Дешена, важливою темою для нього була проблема відсутності суверенності України в СРСР. Він активно реагував на тексти радянських авторів в часописі «Літературна Україна».

Також Роман Колісник, як автор гуморесок та фейлетонів, рефлексував буденність. Головними натхненниками творчості Романа Колісника був український фольклор, він писав добрі гумористичні твори про буденність еміграційного життя ветеранів дивізії. Створюючи таким чином міфи і наративи захоплюють спільноту ветеранів, тримають їх разом аж до кінця життя.

Мирослав Малецький, як «людина державного мислення» бачив ветеранів дивізії як таких, що можуть зробити внесок до формування політичної думки, підтримці радянських дисидентів, що наблизить незалежність України.

Усі троє проаналізованих нами авторів активно реагували на комісію Дешена. Вони розуміли важливість того хто саме і як доносить певну інформацію, а тому їх опонування зокрема канадським та польським газетам тими ж методами, тобто через пресу і книговидання, мобілізувало спільноту і дозволило зняти обвинувачення.

Не маючи можливості чинити опір тоталітарному режиму СРСР, вони звертались до культу пам'яті, як до інструменту збереження ідентичності. Мирослав Малецький обґрунтовував значення дивізії «Галичина» для визвольної боротьби України. Роман Колісник якось процитував американського генерала Дугласа Макаурта [17, 49]: «Soldiers never die, they

fade away», тобто його прощальну промову «Старі солдати ніколи не вмирають» 19 квітня 1951 року до Конгресу США [44]. Але пізніше письменник іронізує, що «<...> воїни не то що “не вмирають”, але навіть не хочуть старітися» [17, 142].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти: Міркування щодо походження та поширення націоналізму. Київ : Критика, 2001. 272 с.
2. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Дорнічева, О. Юдін. Київ : Ніка-Центр, 2012. 440 с.
3. Боляновський А. В. Дивізія Галичина. Історія. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. 528 с.
4. Братство кол. вояків 1-ої Української дивізії Української національної армії. Станиця Торонто, Онтаріо, Канада. Огляд діяльності станиці Торонто 1950-2000. / за ред. Остапа Стецьківа, Торонто : 2000. UCRDC.
5. Верига В. І. Слово і чин. Вибрані статті, доповіді, розвідки, життєписи. 1948-1988. Упорядник і автор передмови М. Литвин. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. 444 с.
6. Воскобійник М. Г. Чи треба відректися від Л. Плюща і П. Григоренка? «Український голос», Вінніпег, Манітоба, 19 вересня, 1979.
7. Відкидаємо наклепи українофобів на 1-шу Українську Дивізію Української Національної Армії (дивізію «Галичина») / за ред. Р. С. Колісника. Етобіко : Братство колишніх вояків 1-ої УД УНА, 2001. 218 с.
8. Гайке В. Д. «Бій під Бродами», Українська дивізія «Галичина». URL: <http://galiciadivision.national.org.ua/lib/heike/r03.html> (дата звернення: 31.05.2019)
9. Григоренко П. Г. – Доповідь на 6-му Делегатському З'їзді 1-ої Української Дивізії УНА в Торонті, дня 13-го жовтня 1979 р. на бенкеті. Особистий архів Мирослава Малецького, Ukrainian Canadian Research and Documentation Center (UCRDC).
10. Григоренко П. Г. – Привіт генерала Григоренка, виголошений на 6-му Делегатському З'їзді Братства кол. вояків 1-ої Української Дивізії УНА дня

13 жовтня 1979 р. в Торонті, Канада. Особистий архів Мирослава Малецького, UCRDC.

11. Гримич М. В. Антропологія війни. Case study: дивізія «Галичина». Київ : Дуліби, 2017. 256 с.

12. Євангелії від Матвія (Мф. 12:30)

13. Інтерв'ю з Василем Веригою – 1989, UCRDC, Торонто, Канада.

14. Інтерв'ю з Романом Колісником – 2010, UCRDC, Торонто, Канада.

15. Колісник Р. С. Військова Управа та Українська Дивізія «Галичина». Торонто : Наукове Товариство ім. Шевченка в Канаді, Бібліотека Українознавства т. 30, 1990. 168 с.

16. Колісник Р. С. Останній постріл: доля одного вояка. Торонто : Об'єднання українських письменників «Слово», 1989. 255 с.

17. Колісник Р. С. Найкращі хлопці з Дивізії. Торонто : Братство кол. Вояків 1-ої УД УНА, 1993. 176 с.

18. Коннертон П. Як суспільства пам'ятають / Переклад Світлани Шліпченко. Київ : Ніка-Центр, 2013. 184 с.

19. Кузьменко С. Публіцистична творчість Василя Вериги «Новий Шлях», липень 2001. URL: <http://galiciadivision.national.org.ua/lib/veryha/newpathway.html> (дата звернення: 31.05.2019)

20. Малецький М. Без ілюзій. Коментарі з передмовою Івана Кедрина Рудницького. Торонто – Нью-Йорк – Мюнхен : Канадське наукове товариство ім. Шевченка в Канаді. Ч. 24 Видання, 1981. 238 с.

21. Малецький М. Пріоритети. Статті. (Передмови Івана Драча та Івана Кедрина). Київ : Видавництво Рада, 1996. 255 с.

22. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять / Переклад Андрія Рєпи. Київ : Кліо, 2014. 272 с.

23. Новий фонд і заповіт Романа Колісника. «Міст» №19, 12-18 травня 2011. UCRDC.

24. Петлюра С. В. Статті / Упоряд. та авт. передм. О. Климчук. – Київ : Дніпро, 1993. 341 с.
25. Плющ Л. Леонід Плющ спростовує безпідставні закиди Валентина Мороза, «Український голос», Вінніпег, Манітоба, 26 вересня, 1979.
26. Побігуший Є. П. Мозаїка моїх споминів. URL: <http://galiciadivision.ml/lib/gen/r314.html> (дата звернення: 31.05.2019)
27. Поллак М. Топографія пам'яті / Переклад Христини Назаркевич. Львів : Човен, 2018. 216 с.
28. Роман Колісник Пішов на Останній Похід, «Вісті» Братства кол. вояків 1 УД УНА, Спеціальне Пам'яткове Видання ч.1 (1) – Лютий, 2016. UCRDC.
29. Саварин П. З собою взяли Україну. Від Тернополя до Альберти. Київ : КВІЦ, 2007. 524 с.
30. Савчин Ю. Сатирично-гумористичні жанри на сторінках журналів «Маски» (1923 р.) та «Жало» (1923 р.). *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2014. № 39. С. 297-302.
31. Сіромський Р., Дискусії про політичний статус Української РСР під час проведення Експоб'7 у Монреалі. *Міжнародні зв'язки України: накові пошки і знахідки*. 2014. № 23. С. 110-122.
32. Стех Я. До 100-ліття народження Мирослава Малецького, Meest, UCRDC.
33. Фуко М. Археологія знання / Пер. з фр. В. Шовкун. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 326 с.
34. Хом'як О. В. Репрезентація воєнного досвіду в пам'яті ветеранів дивізії “Галичина” (1943-2013 рр.) : дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Хом'як Оксана Володимирівна – Київ, 2017. – 261 с.
35. Хто такий справді Плющ? «Український голос», Вінніпег, Манітоба, середа 26-го жовтня, 1977.
36. Шандрук П. Ф. Фактичний стан і тактичне положення 1 УД УНА під Бродами. Порив: правда про Першу Українську Дивізію (УНА) «Галичина».

(Статті, нариси, спогади). – Львів. Видавництво «Основа», 1994. URL: http://galiciadivision.national.org.ua/lib/articles/poryv_5.html (дата звернення: 31.05.2019)

37. Ювілейний альманах Братства Колишніх Вояків 1-ї Української Дивізії Української Національної Армії 1950-2000 з передмовою Романа Дrajнньовського / за ред. Романа Колісника і Лева Бабія. Торонто : Друкарня оо. Василян, 2001. 400 с.

38. «XII Конгрес», «Свобода», четвер 13-го жовтня 1977 URL: <http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1977/Svoboda-1977-224.pdf>

39. Bergson H. *Laughter: An Essay on the Meaning of the Comic*. New-York : The Macmillan company, 1911. 237 p.

40. Boym S. *The Future of Nostalgia*. NY : BasicBook, 2002. 432 p.

41. Burke P. *The Renaissance Sense of the Past*. London : Arnold, 1969. 154 p.

42. *Clemenceau and the Third Republic* (1946), John Hampden Jackson, p. 228

43. Derrida J, Prenowitz E. *Archive Fever: A Freudian Impression*. *Diacritics*. 1995. Vol. 25, № 2. 11 p.

44. Douglas Macarthur addresses joint session of Congress 1951 «Old Soldiers never die». URL: http://www.emersonkent.com/speeches/old_soldiers_never_die.htm (дата звернення: 5.06.2019)

45. Ernst W. Archival action: the archive as ROM and its political instrumentalization under National Socialism. *History of the Human Sciences*. 1999. Vol. 12. P. 13–34.

46. Excerpts from The Report of the «Commision of Inquiry on War Crimes» by Honourable Justice Jules Deschenes, Commissioner Ottawa Dec. 30, 1986 pertaining to Galicia Division. URL: <http://www.infoukes.com/galiciadivision/deschenes/> (дата звернення: 2.06.2019)

47. Iacovetta F. Gatekeepers: Reshaping Immigrant Lives in Cold War Canada. Toronto : Between the Lines, 2006. 370 pp.
48. Khromeychuk O. “Undetermined” Ukrainians: Post-War Narratives of the Waffen SS “Galicia” Division / Nationalism across the Globe, Book 11. Switzerland : Peter Lang AG, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2013. 197 pp.
49. Melnyk M. J. To Battle: The Formation and History of the 14th Galician Waffen-SS Volunteer Division. / M.J. Melnyk : Hellion and Company, 2007. 352 p.
50. Veryha V. Communication Media and Soviet Nationality Policy - New York 1972, Ukrainian Congress Committee of America.

ДОДАТКИ

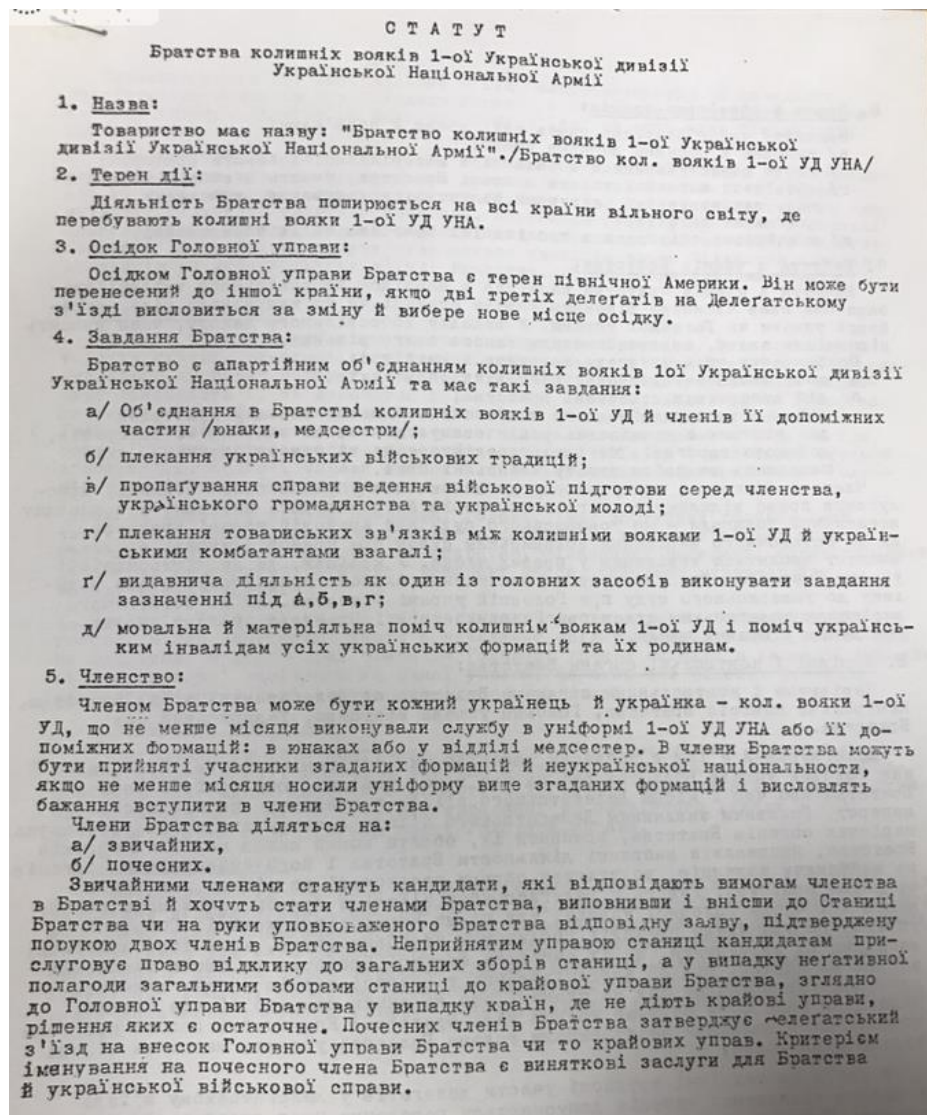
Додаток А

Спільне поховання ветеранів дивізії, Оквілл, Онтаріо, цвинтар Святого Володимира. Фото з приватного архіву Кутищенко О. В.

Фото з приватного архіву Кіпіані В.

Завдання Братства із Статуту Братства колишніх воєнів 1-ої Української дивізії Української Національної Армії. Джерело: Українсько-Канадський Дослідчо-Документаційний Центр, Торонто. Архів Малецького М.

ІМПРЕЗИ	БЕНКЕТИ, З'ТЗДИ І ВЕЧІРКИ	
ВКЛАДКИ	ЧЛЕНИ СТАНИЦІ	415,373 дол.
КОЛЯДА	КОЛЯДНИКИ І ЗБІРКОВІ ЛИСТИ	70,418 "
ЗБІРКИ	НА ПОЧАТКОВІ ДОПОМОГИ СТАНИЦІ	156,389 "
ЗБІРКИ	З ЖЕТОНІВ ДЛЯ "БРОДИ-ЛЕВ"	9,036 "
ОБОРОНА	ДОБРОГО ІМЕНІ УКРАЇНЦЯ І ДЛЯ "КОМІТЕТУ ЗА СПРАВЕДЛИВІСТЬ"	10,068 "
РІЗНЕ	ДОТАЦІЇ, ПОЖЕРТВИ І ІНШЕ	92,530 "
ІМПРЕЗИ	КОМБАТАНТСЬКІ БАЛІ НА РІЗНІ ЦІЛІ	63,084 "
РАЗОМ	ПРИХОДИ ВІД 1950 - 2000 рр.	835,698 дол.

ІМПРЕЗИ	ВИДАТКИ ДЛЯ ПЕРЕВЕДЕННЯ ІМПРЕЗ	332,676 дол.
ВКЛАДКИ	ДО КРАЙОВОЇ УПРАВИ	20,046 "
КОЛЯДА	ДЛЯ ІНВАЛІДІВ (В ЄВРОПІ І УКРАЇНІ)	107,524 "
ВКЛАДКИ	ДО КУК	7,940 "
БРОДИ-ЛЕВ	ОХОРОНА МОГИЛ ПОЛЕГЛИХ УКРАЇН. ВОЯКІВ	11,058 "
ПОЖЕРТВИ	НА ГРОМАДСЬКІ, НАУКОВІ ІНСТИТУЦІЇ	102,717 "
ДОТАЦІЇ	АМБАСАДА, ПРЕСА В УКРАЇНІ, ОБОРОНА	95,945 "
ЗАЛ.ФОНД	СТВОРЕННЯ ФОНДУ В 1958 Р.	18,500 "
РІЗНЕ	АДМІНІСТРАЦІЯ, ДОМІВКА, ОБІЖНИКИ І ІНШЕ	119,335 "
КОМІТЕТ	"ЗА СПРАВЕДЛИВІСТЬ" ПРИ КУК	7,085 "
ПОЖЕРТВИ	РІЗНЕ	19,257 "
РАЗОМ	РОЗХОДИ ВІД 1950 - 2000 рр.	822,826 дол.

Фінансові зів'язування Станиці в Торонто – дохід від 1950-го до 2000-го року.

Джерело: Братство кол. вояків 1-ої Української дивізії Української національної армії. Станиця Торонто, Онтаріо, Канада. Огляд діяльності станиці Торонто 1950-2000. / за ред. Остапа Стецьківа, Торонто: 2000. Ст. 465. Українсько-Канадський Дослідчо-Документаційний Центр, Торонто.

Фінансово-видавничка комісія			
Плян Діяльності			
Назва	Відповідальність	Кошти	З фонду
I. «Вісті комбатанта» Видавати в теперішній формі до кінця 2000 року, тобто до 50-ліття існування Братства кол. воєнків 1-ої УД УНА. (Про ліквідацію див. доповнення до Статуту).	Журнальна комісія, Головна управа (Див. Проект зміни статуту).		
II. Актуальні видання в Україні—готові до друку. 1. Спомини О. Горбача. (Збірка принесла 1000 ам, дол і 500 кан дол.	Е. Шипайло, Р. Колісник	US\$1000	КУ США
2. Історія Дивізії «Галичина»—Першої Української дивізії Української Національної Армії Андрія Боляновського, Львів, 440 ст. машинопису: 276 текст, 165 ст. документи, в тому переклад з німецької (понад 40), 51 світлин. Гонорар схвалено НУ 2000 дол. (Досі заплачено дол. 500 доларів). Кошти переписання на комп'ютері—US\$300.	Р. Колісник, В. Верига		
3. Українська Дивізія «Галичина» Вольфа-Дітріха Гайке, ст. 276, ілюст. Перевидати.	Р. Колісник, В. Хапас (Тернопіль), В. Малкош	US\$5000	«Залізний фонд»
4. Ген. Павла Шандрука Arms of Valor, ст. 320, ілюстр. Ген. Шандрук записав своє майно Головнім управі Б-ва в сумі около 14000 ам. доларів, яку прислано до ГУ після смерті його дружини Ольги в 1979 році. Б-во має моральний обов'язок видати його спомини українською мовою. На жаль, український рукопис затратився. Переложити й видати.	Л. Бабій, Р. Колісник	US\$8000	Головна Управа
5. Біографії старшин УД О. Сокольського, в опрацюванні	О. Сокольський	\$?	«Залізний фонд»
6. Дивізійники в УПА О. Сокольського, в опрацюванні	О. Сокольський	\$?	«Залізний фонд»

7. Ювілейний альманах (50-ліття) Б-ва кол. в. 1-ої УД: а) історія та діяльність Б-ва в Німеччині, ЗСА, Канаді, Австралії, Аргентині; б) дописи, спомини, нариси, поезії, світлинки, ілюстрації.	Е. Шипайло	US\$5000	КУ Америки
8. Історія Дивізії в ілюстраціях. Використати світлинки з архіву (Б. Маців). Найкращі фахову людину.	Ю. Маців	\$15000 ?	Спільно
7. Угрин-Безгришний. «Минають дні...», хроніка подій 1944-45. Частина (липень 1944) надруковано у ВК, ч. 3, 1998. Цілість є в Музею у Рогатині. Провірити й видати.	Б. Бігус, Л. Бабій, В. Малкош	US\$3000	«Залізний фонд»
8. Galicia Division, by M. O. Logusz. 558 ст. Ілюст. Переложити і видати в Україні.	М. Логуз, Р. Колісник	US\$15000	Спільно
Michael Melnyk? Ukrainian Division Galicia: An Illustrated History. (Англійською мовою). В опрацюванні. Складатиметься з трьох частин: писана історія, фотоальбом, переклад документів на англійську мову. Потребує фінансової допомоги на отримання документів і, мабуть, на видання. Переложити й видати в Україні?	М. Мельник, Р. Колісник, В. Верига, О. Сокольський		
V. Архіви і музеї 1. Фото архів-альбом. Приготовляє Богдан Маців. Кошти 4 комплектів для музеїв і архівів: 8 тис. дол. Розділено на пленарному засіданні (?) так: по 2 тисячі КУправи Канади і США, 4 тисячі з фондів журналу «ВК». Референт Архіву отримав кошти від Кройових Управ.	Б. Маців	кан. 4000	Головна Управа
2. Музеї в Україні. Нав'язано співпрацю для розбудови експонатів про УД в Музею Збройних Сил України в Києві та Музею визвольних змагань у Львові. Теж береться до уваги менші музеї (Школа ім. Шашкевича, Яремче, Броди).	А. Коморовський, І. Федик	\$?	Спільно
3. Скаталогувати приватні архіви ген. П. Шандрука й О. Лисяка перед висилкою до котрогось архіву.	А. Коморовський, К. Когутяк	\$?	

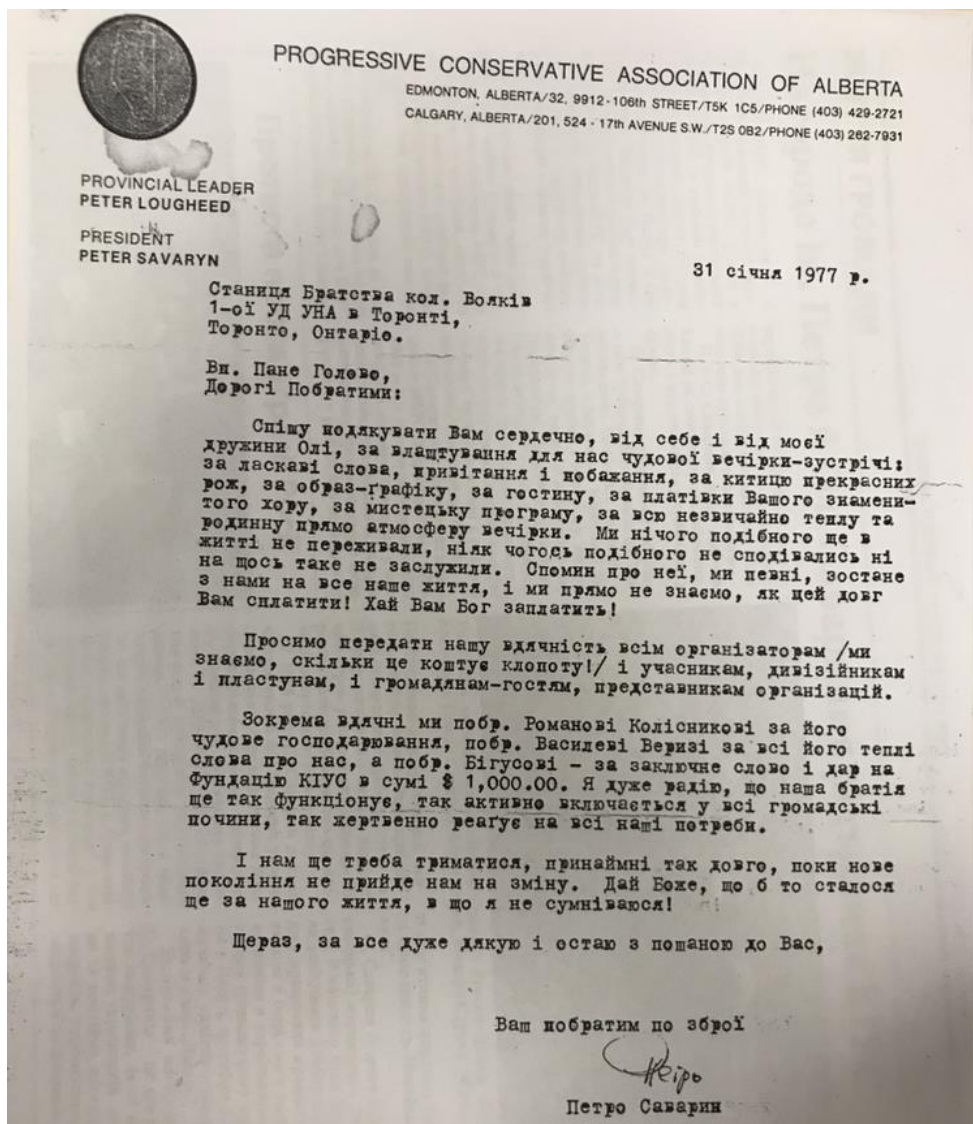
4. Українсько-канадський Документаційний і Дослідчий Центр отримав копії документів про УД і ВУ, яку він погодився впорядкувати й дати на комп'ютер.	А. Коморовський, Р. Колісник \$3000 «Залізний фонд»
5. Скласти список інституцій для висилки видань і журналу Б-ва. Скласти список видань Б-ва й прийняти назву для цієї серії.	?
6. Скласти бібліографію виданих Б-вом праць, що відносяться до історію дивізії і додавати до висланих видань.	
7. Документи, що відносяться до УД. Частину документів (українських і німецьких) скаталогувано. Інші слід скаталогувати.	К. Когутяк, Р. Колісник \$? КУ Канади
IV. Інші проекти	
1. Інститут історії при Університеті ім. І. Фрэнка у Львові провів серію інтерв'ю з дивізійниками в Україні, записав їх і опрацював.	Видати?
2. Матеріали «До історії Дивізії та УНА», надруковані у ВК й збережені на диску: видати ксероксовим способом і розіслати до бібліотек і архівів.	Р. Колісник \$?
3. Спомини-недруковані-зредувати.	Найняти редактора? \$?
4. Переписати на комп'ютері спомини Д. Феркуняка (частина надрукована на латинській машинці), видати ксероксовим способом і розіслати до архівів і бібліотек.	К. Когутяк, Р. Колісник \$?
5. Інформації на Інтернеті	А. Коморовський, Р. Гавриляк \$?
6. Почати заходи про заложення фонду при ліквідації Б-ва і журналу, в тому ж т. зв. «оборонні фонди» (Див. Постанови до Статуту).	Головна і Крайові управи?
7. Факультет україністики в Римському університеті. Очолує Оксана Пахльовська, дочка Ліни Костенко. Потребує допомоги. Довідатися, чи зацікавлення є виданнями про Дивізію (полон) і журналом ВК.	?

14 серпня 1998 р.

Р. Колісник, Е. Шипайло, Л. Бабій, д-р О. Сокольський

План діяльності Фінансово-видавничої комісії за 14 серпня 1998 року. Р. Колісник, Е. Шипайло, Л. Бабій, д-р О. Сокольський. Джерело: Українсько-Канадський Дослідчо-Документаційний Центр, Торонто. Архів Малецького М.

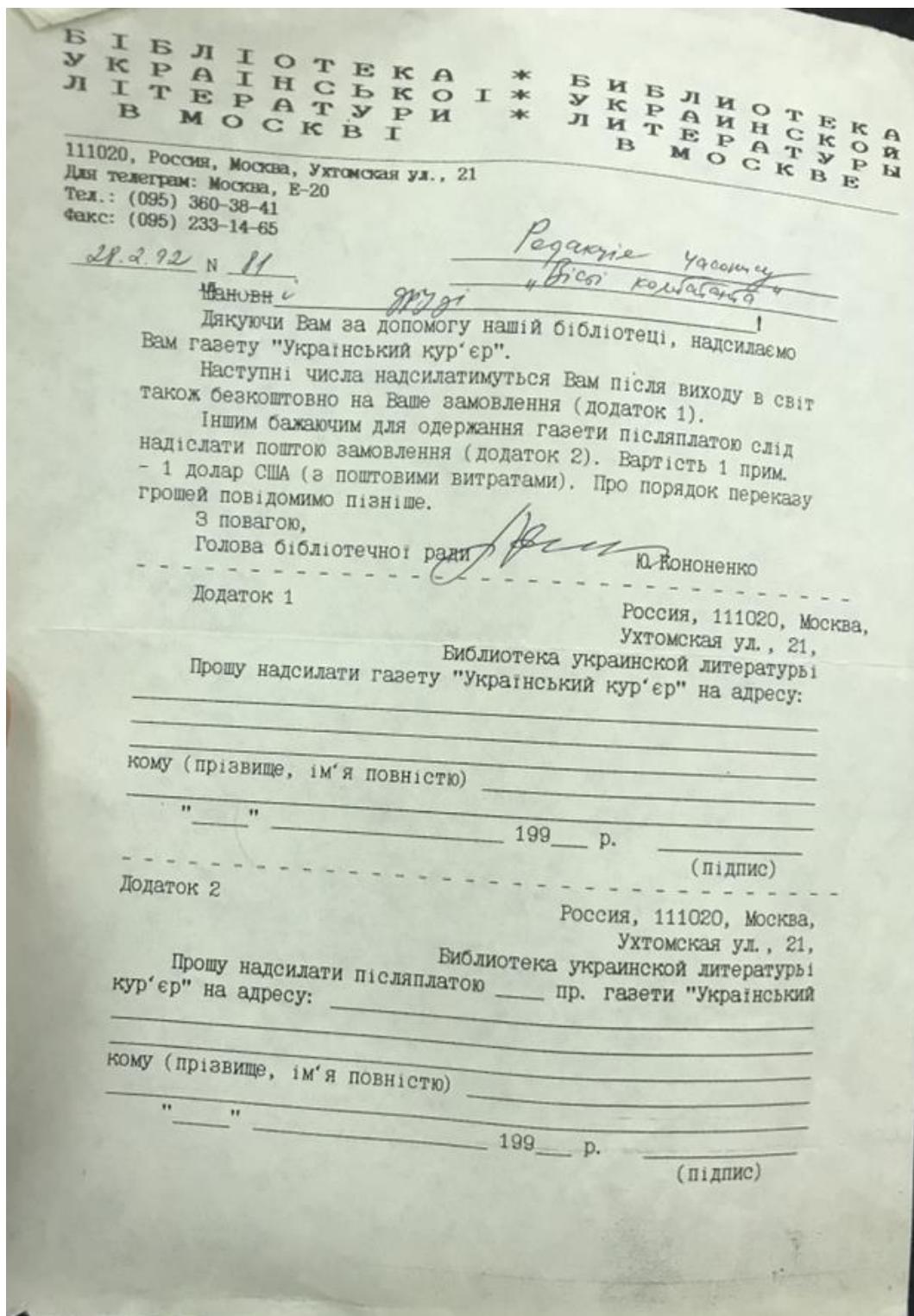
Петро Саварин дякує Станиці Братства кол. вояків 1-ої УД УНА в Торонто, Онтаріо за вечірку-зустріч. Висловлює вдячність Романові Коліснику та Василеві Веризі. А також Мирославу Бігусові – за 1000 доларів на КІУС. 31 січня 1977 року.

Джерело: Українсько-Канадський Дослідчо-Документаційний Центр, Торонто. Архів Малецького М.

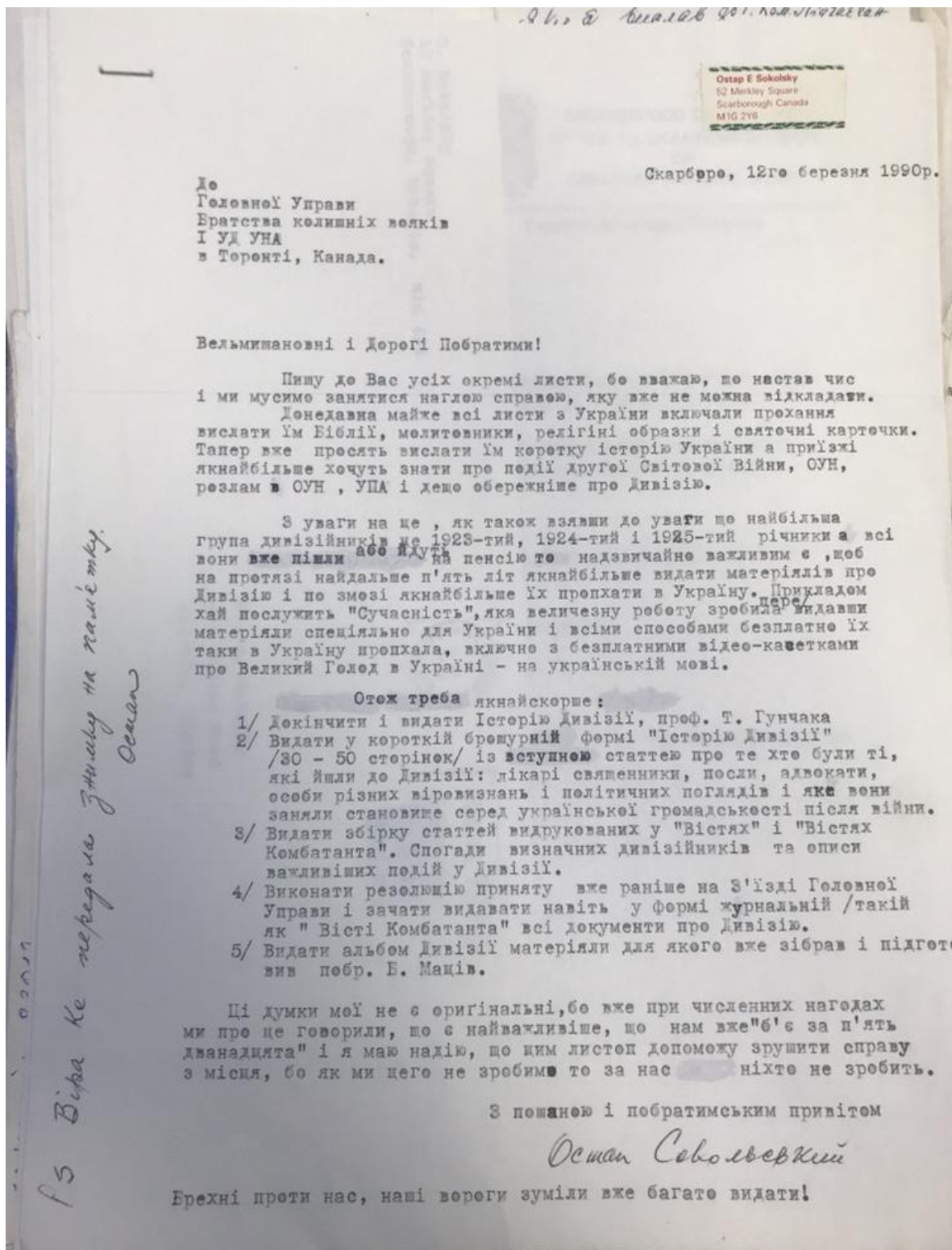
Контестантки на кралю «Вістей комбатанта» / Баль комбатантів, 1972 рік, Торонто.

Джерело: Українсько-Канадський Дослідчо-Документаційний Центр, Торонто.

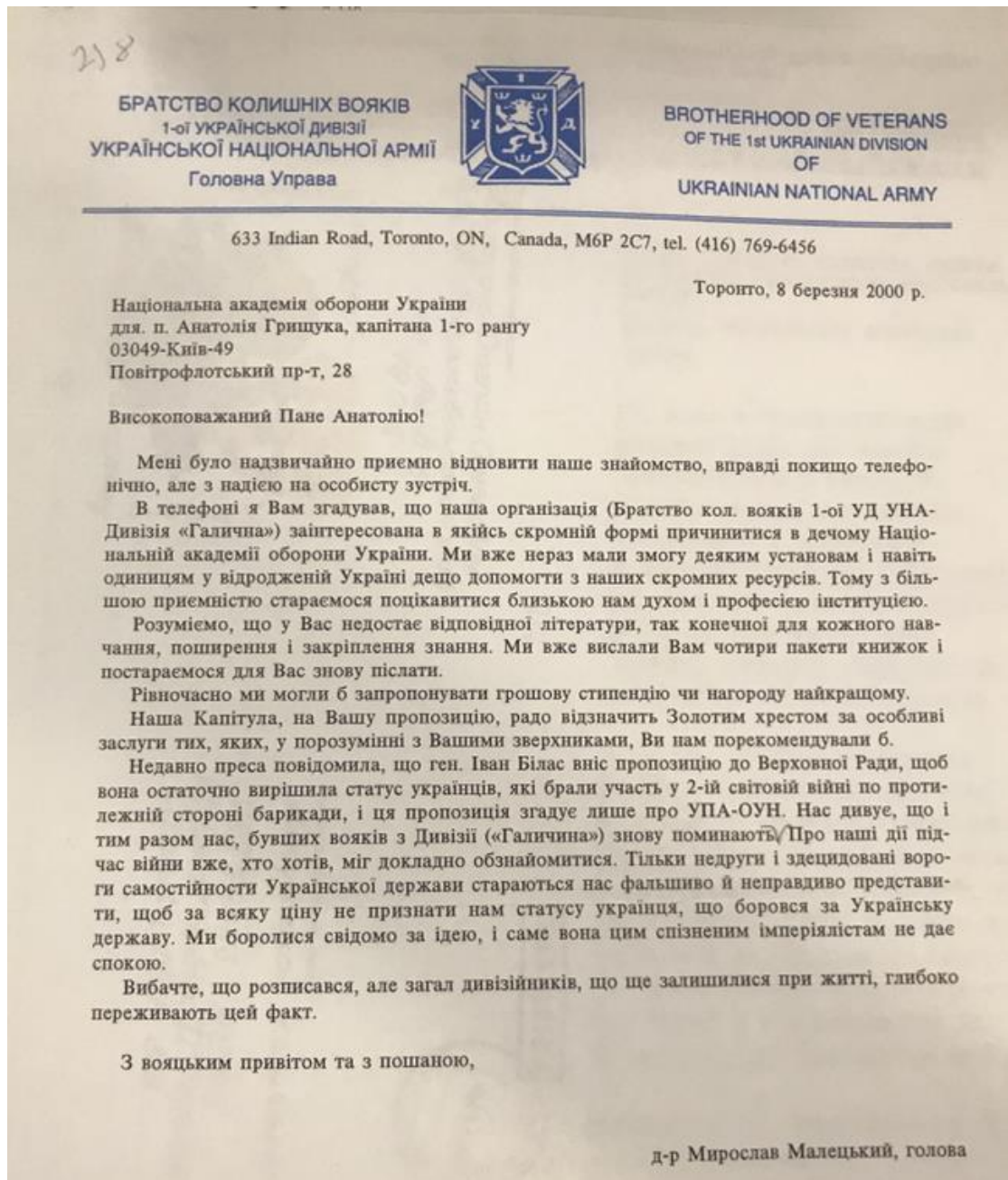
Відповідь із Бібліотеки української літератури в Москві редакції «Вістей комбатанта».

Джерело: Українсько-Канадський Дослідчо-Документаційний Центр, Торонто. Архів Малецького М.

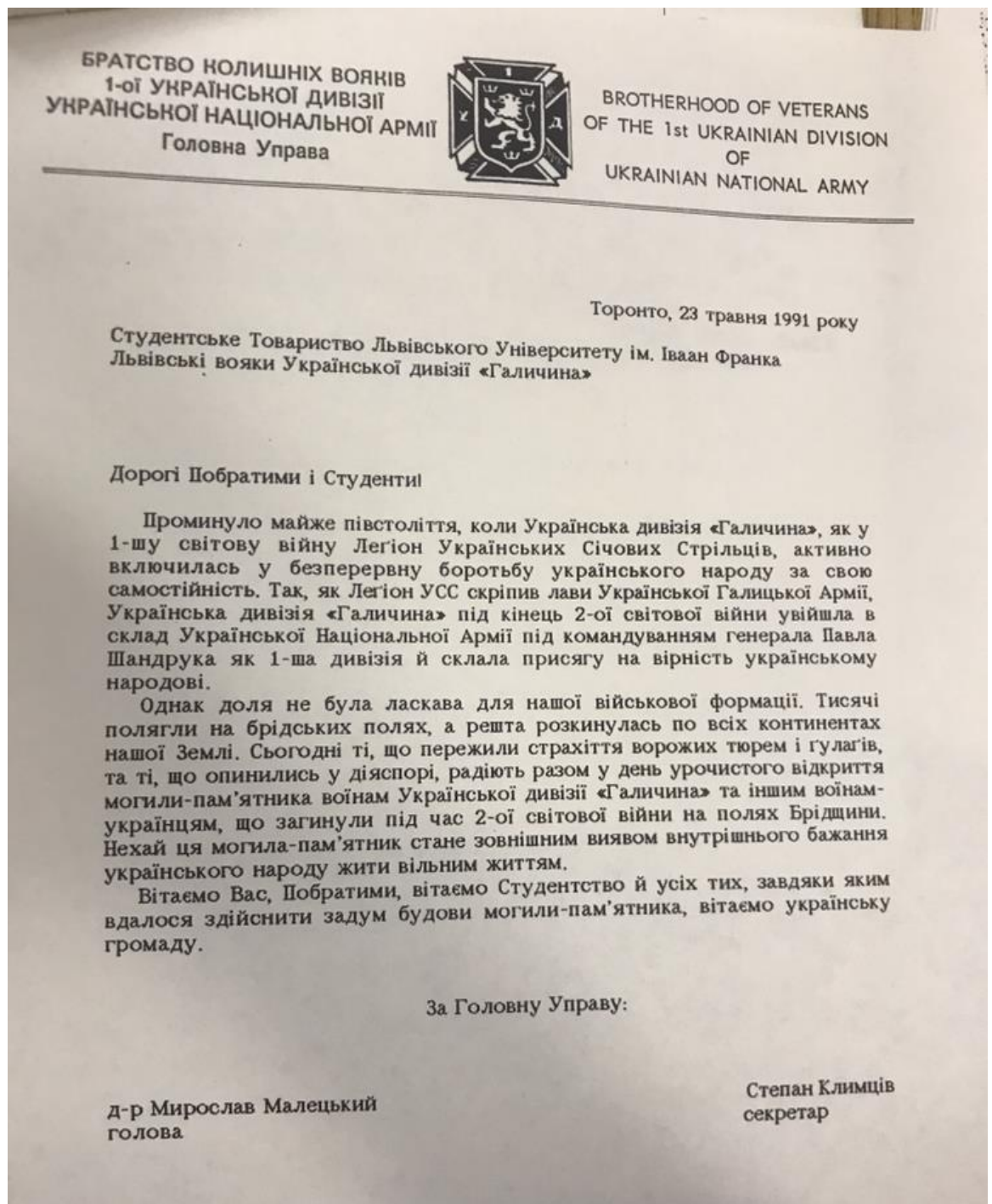
Лист Остапа Сокольського до Головної Управи Братства колишніх воєнків І УД УНА в Торонто, Канада. 12 березня 1990 року.

Джерело: Українсько-Канадський Дослідчо-Документаційний Центр, Торонто. Архів Малецького М.

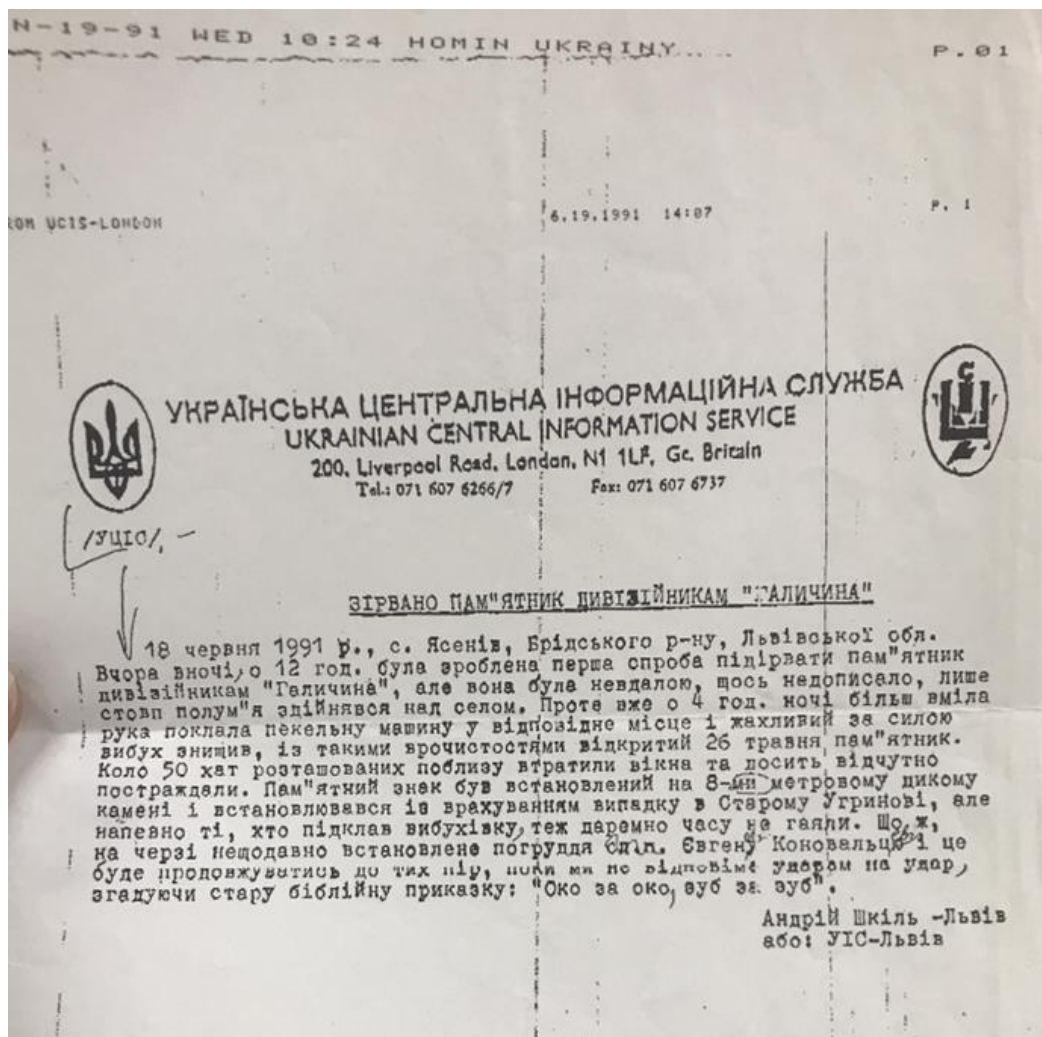
Лист Малецького капітану 1-го рангу Анатолію Грищуку із Національної академії оборони України щодо пропозиції студентської стипендії, а також статус УПА-ОУН у порівнянні із статусом дивізії «Галичина» в Україні. Торонто, 8 березня 2000 року.

Джерело: Українсько-Канадський Дослідчо-Документаційний Центр, Торонто. Архів Мирослава Малецького.

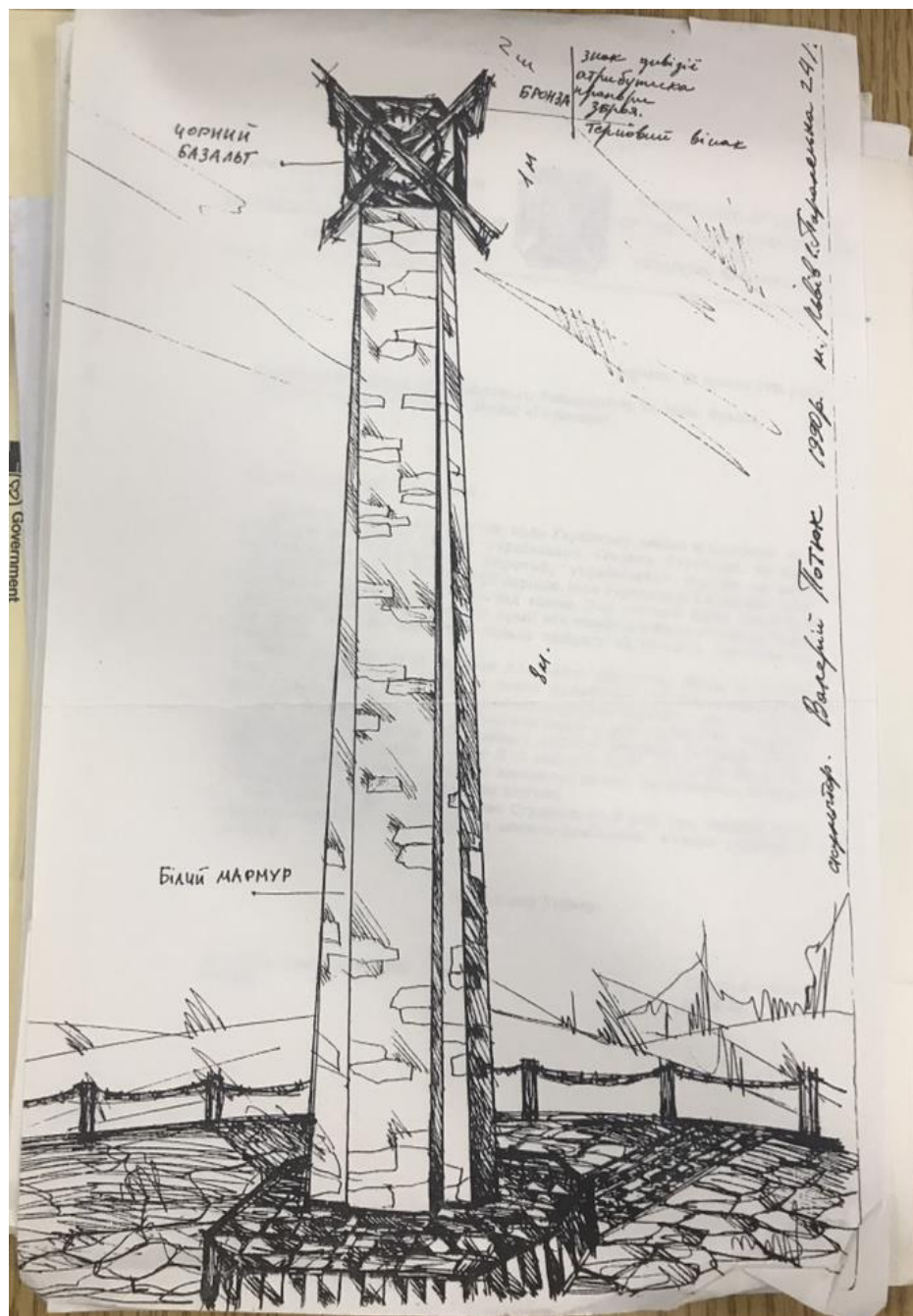
Лист Мирослава Малецького до Студентського Товариства Львівського Університету ім. Івана Франка та львівським воякам Української дивізії «Галичина». Торонто, 23 травня 1991 року.

Джерело: Українсько-Канадський Дослідчо-Документаційний Центр, Торонто. Архів Малецького М.

Повідомлення про підриу пам'ятника дивізії «Галичина» Українською центральною інформаційною службою – Андрій Шкіль, Львів, УЦІС.

Джерело: Українсько-Канадський Дослідчо-Документаційний Центр, Торонто. Архів Малецького М.

Вигляд пам'ятника на горі Жбир у селі Ясенів Бродського району, Львівської області.

Джерело: Українсько-Канадський Дослідчо-Документаційний Центр, Торонто. Архів Малецького М.

Сидять: Богдан Бігус, Мирослав Малецький, Андрій Коморовський, Василь Верига. Стоять: Мирон Головатий, Володимир Саламаха, Степан Горлач.

Архів Малецького М., Українсько-Канадський Дослідчо-Документаційний Центр, 12.13.2003.

Роман Колісник та Іроїда Винницька. Архів Українсько-Канадського Дослідчо-Документаційного Центру.

9-4

ЗВІТ ГОЛОВИ ІСТОРИЧНОЇ КОМІСІЇ
ГОЛОВНОЇ УПРАВИ БРАТСТВА

В 1964 р. тодішній голова Головної Управи д-р Мирослав Малецький створив Комісію для опрацювання історії дивізії "Галичина" I-ої Української Дивізії УНА і призначив мене головою цієї Комісії. До Комісії ввійшли: Сотник Богдан Підгайний та д-р Малецький як голова ГУ, тобто з уряду, інших членів я мав знайти, запрошувати найбільш відомих і зацікавлених цієї справою осіб. У цій справі я понаписував листи до полк. В.Мальця, о. д-ра Лаби, переговорив з, покійним уже, полк. П. Силенком, запросив до участі інж. Івана Скіру та інших таких, які могли б щось у цій ділянці зробити. В міжчасі я сам написав прелімінарну схему історії Дивізії і помістив залик у "Вістях Комбатанта", щоб зацікавлені зголосували або до самої Комісії або писали про речі, які їм відомі, що мають якусь відношення до формування чи існування Дивізії. Одним із членів був також кол. секретар Військової Управи, сот. Осип Навроцький.

Але це був час організації матеріалів до історії і тому я захоплював різних людей, що мали якусь відношення до Дивізії, щоб вони щось написали про свою діяльність. У цьому відношенні мені вдалося дістати цікавий спомин до організації Дивізії в Станиславівщині, що його написав, покійний вже, д-р Василь Яман, що був поміщений на сторінках "Вістей Комбатанта". До речі, це одиниці того рода спомин і він кидає багато світла на обставини серед яких творилася Дивізія. Так само я захоплював інж. Романа Крохмалюка, колишнього члена Військової Управи, який виявляв бажання написати свої спомини. Ці спомини остаточно появилися в 1978 р. п.н. "Заграва на Сході".

В міжчасі я сам почав опрацювати матеріали до історії 30-го полку Дивізії "Галичина" і в 1969 р. мав уже готовий текст, який покривав період від початків аж до виїзду Дивізії на Словаччину осінню 1944 р. Дещо пізніше я довідався, що інж. Іван Скіра мав зібрані матеріали до історії побуту 30-го полку Дивізії на Словаччині-Словенії та Австрії. Це очевидно доповняло зібрані мною матеріали. (В пошуках за співробітниками довідався, що сот. О. Дялбога мав написані спомини з артилерійського полку Дивізії,

2.

що їх я одержав після його смерті.) На Крайовому З'їзді дивізійників на Верховині в 1976 р. я остаточно договорився з інж. Скіровим, що ми обміняємося нашими матеріалами й опісля може вдатся їх оформити в одне ціле й історія 30-го полку була б готова. Мені дуже хотілося це викінчити й опісля довести, щоб живі ще члени того полку могли його прочитати та виправити неточності або доповнити це заки прийдеться до написання історії Дивізії як цілості.

Повернувши з Верховини, вже 27 вересня 1976 р. я вислав копію моєї праці історії 30-го полку до інж. Скіри. Інж. Скіра повідомив мене листом з 18 листопада, що він копію моєї праці отримав, але тому, що частину матеріалів про побут 30-го полку на Словаччині-Югославії-Австрії має він сам, а частину інж. М.Шарко, які він постарався від нього дістати і перешле мені. Я це покищо чекаю на ці матеріали.

Із смертю сот. Осипа Навроцького я дістав його архів, а в тому і II-гу частину протоколів Військової Управи, але там не багато матеріалу оригінального - воєнного. Більшість це вже повосніні матеріали. Так само я дістав "архів" полк. Бізанца, що складався з кількох знімок та такий же самий "архів" сот. Макарушки. Деякі архівні матеріали я знайшов в архівах Українського Центрального Комітету, що знаходиться в НТШ в Сарселі. Це здебільша протоколи та інформації в Бюлетенях УІК. Деякі з них я дістав у фотокопіях, що їх можна буде використати.

Хоч сама Комісія як цілість не проявила великої діяльності, але за цей час появилися деякі речі історичної вартості, що про них треба згадати. В 1968 р. появилися спомини дивізійника В. Загачевського "Беларія-Ріміні-Англія"; в 1970 р. д-рові Малецькому, як голові ГУ Братства вдалося остаточно завершити видання споминів майора Гайке в українському перекладі п.н. "Українська Дивізія Галичина", у власному видавництві та в німецькій мові п.н. "Zi wölkten di Frayghait..." у німецькому видавництві в 1974 р. В 1971 р. у видавництві "Листки Червоної Калини" при Станиці Братства в Чикаго появилися спомини Р. Лазурка п.н. "На шляхах Європи"; в 1974 р. заходами тодішнього голови ГУ, д-ра Р.Дражньовського появилося друге, поширене видання збірника "Броди". В 1978 р., після довгих і непотрібних зволікань та зайвих перешкод вдалося випустити друком згадані вже спомини Р.Крохмалюка

"Заграва на Сході". В 1979 р. появилася давно заповіджений збірник "Риміні 1945-1947" ч. 1. з життя полонених дивізійників у британському полоні за редакцією Всеволода Будного.

Правда, деякі наші провідні члени досить гостро критикували деякі з опублікованих праць, але на жаль, самі вони нічого свого власного не дали за винятком критики, а часом ще й торпедували заходи інших у їхніх намаганнях щось зробити. З другого боку треба підкреслити, що в основному критика прихильно оцінила всі видання Братства Дивізійників. Також варто згадати цілий ряд статей, розвідок та споминів із життя в дивізії "Галичина", що появилися друком, головню на сторінка "Вістей" у Мінхені та "Вістей Комбатанта", як також різних "Одноднівок" по окремих станіях Братства. Всі ці перечечені матеріали дозволять нам ствердити, що мемуарно-історичного матеріалу вже таки трохи призбиралося. Немає на жаль подостатком споминів з поодиноких військових частин, що очевидно утруднюватиме заокруглити весь цей матеріал в одне систематичне ціле.

З переходом Головної Управи до ЗСА в 1972 р., новий голова д-р Р. Дражньовський створив був нову Історичну Комісію на чолі з інж. Е. Тисом Крохмальжком, людиною, яка дуже надавалася на те становище тому, що сам він був відповідальний за історичний відділ Дивізії, будучи ще в Дивізійному штабі та мав змогу слідкувати за подіями власними очима. На жаль, згадана Комісія не поцікавилася довідатися, що до того часу було пророблено в Канаді, ані не дала звіту зі своєї діяльності з закінченням II каденції. З переходом Головної Управи до Канади в 1979 р. ІУ голова, д-р Малецький знову доручив мені продовжувати працю Комісії Історії Дивізії "Галичина". Я погодився на це і з радістю зустрів постанову пленарного засідання Головної Управи, 28 березня 1981 р. в Торонті, щоб приділити потрібні фонди і рушити справу історії Дивізії з місця. На жаль цього не заготовано тоді в протоколі засідання, з місця. На жаль цього не заготовано тоді в протоколі засідання, з місця. На жаль цього не заготовано тоді в протоколі засідання, з місця. На жаль цього не заготовано тоді в протоколі засідання, з місця. На жаль цього не заготовано тоді в протоколі засідання, з місця.

Дивізії.

На жаль моя пропозиція не знайшла одностійности серед членів Головної Управи. Деякі члени вимагали від мене, щоб я написав прохання, щоб мені приділили якісь фонди на покриття коштів до Європи, та щоб я умотивував чому я хочу їхати до Європи, та що я там знайду. Іншими словами, мене потрактовано, не як такого, якому доручають взятися за написання історії Дивізії, але як такого, що шукає собі праці й бере участь у конкурсі. Очевидно, що я не міг нікого впевнити, що знайду в архівах Європи, бо власне я мав у плані шукати за матеріалами, а що, і скільки я там знайду не міг сказати я, як і ніхто не скаже в майбутньому тому, що цього ніхто не може знати. Тому, що після того ніхто до цієї справи вже не повертав, а я не вважав за відповідне знову про це пригадувати. В інтересі цілого Братства, а не тільки в моєму, я, щоб історія була написана нами для майбутніх поколінь, які пізніше, маючи до диспозитії документи які сьогодні для нас не доступні, бо їх нема в Західній Європі, будуть справляти, доповняти чи спростовувати наші ствердження і давати свій осуд, беручи до уваги наші свідчення. Якщо історії Дивізії не напишемо ми - ІУ учасники, і не залишимо по собі документу, який вказував би, чим усі дивізійники жили, і про що мріяли йдучи до Дивізії, то залишиться про нас те, що про нас напишуть інші, часом і не надто прихильні нам особи чи середовища, про що ми вже не раз мали змогу переконатися. Нашим обов'язком є видавати праці про Дивізії "Галичина" - I-шу УД УНА. Наші фонди повинні бути спрямовані на те, щоб все що досі написане про Дивізії - повинно вийти друком. А час, на жаль, не стоїть. Коли ми оглянемося довкола себе, то побачимо, що чимало тих, які не були між нами на останньому З'їзді - сьогодні їх вже не має, вони відійшли від нас навки, а з ними разом і частина нашої історії, якої ми не записали і якої вже нам не заповнити.

Закінчуючи свій звіт, я хочу ствердити, що я не вив'язався зповні з наложеного на мене завдання, але це не сталося виключно з моєї вини. Бина лежить на нас усіх, тих яким дороге добре ім'я Дивізії "Галичина" та пам'ять про тих наших побратимів, які віддали своє молоде життя на полях боїв Дивізії.

Торонто, 14 серпня 1982 р.

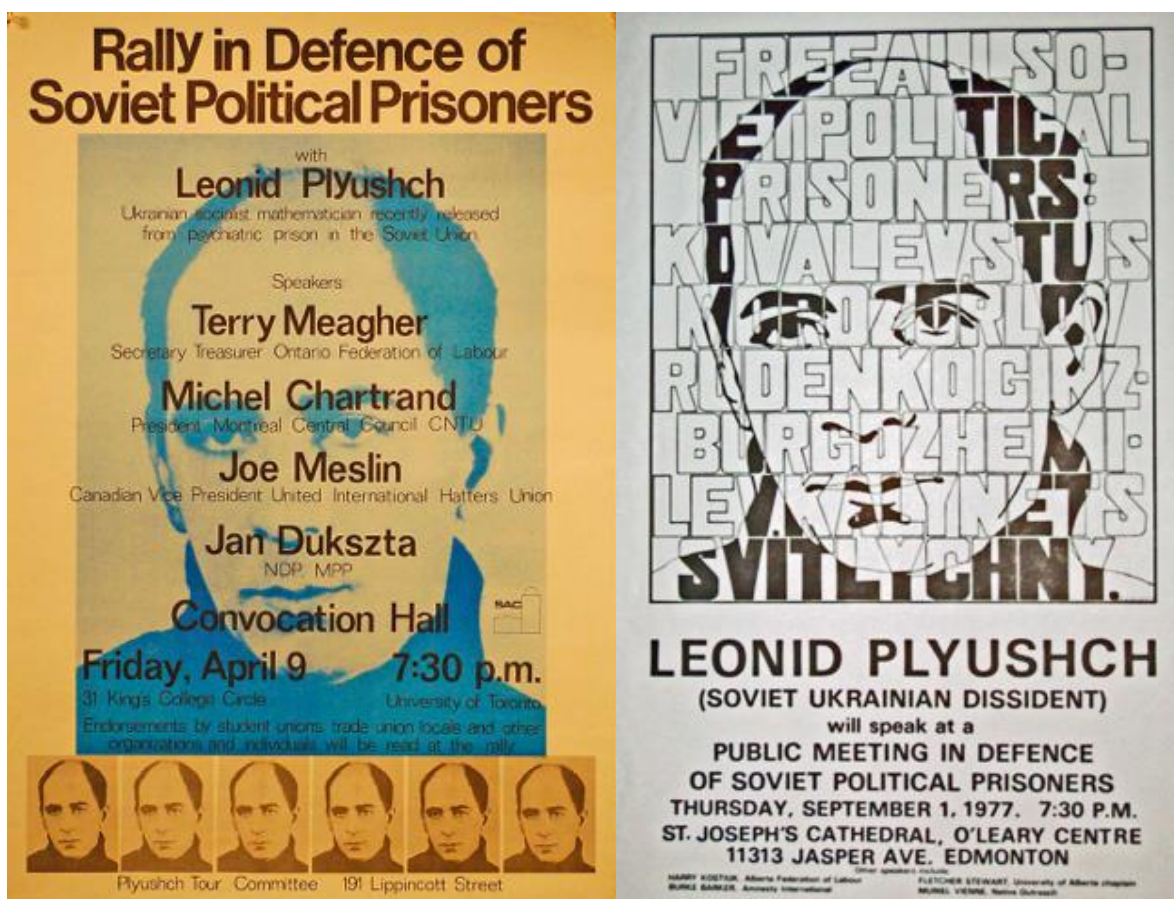
Василь Верига, в.р.

Звіт Голови Історичної комісії Головної Управи Братства Василя Вериги за 14 серпня 1982 року, Торонто. Джерело: Українсько-Канадський Дослідчо-Документаційний Центр, Торонто. Архів Малецького М.

Міністр Оборони України генерал-лейтенант Костянтин Морозов та дивізійники під час конференції СКВУ в Торонто, 1993 рік. Зліва: д-р М. Малецький, ген.-лейт. К. Морозов, д-р В. Верига, М. Бігус, Л. Бабій, д-р П. Саварин і д-р О. Сокольський.

Джерело: Братство кол. вояків 1-ої Української дивізії Української національної армії. Станиця Торонто, Онтаріо, Канада. Огляд діяльності станиці Торонто 1950-2000. / за ред. Остапа Стецьківа, Торонто: 2000. Ст. 465. Українсько-Канадський Дослідчо-Документаційний Центр, Торонто.

Приклади постерів про виступи Леоніди Плюща: зліва – Rally in Defense of Soviet Political Prisoners, Торонто. Справа – публічний виступ дисидента на засіданні на захист радянських політичних в'язнів, Едмонтон.

Джерело: Ukrainian-Canadian Life in the 1970s as Reflected in Poster Art, Andrij Makuch, May 29, 2010. Canadian Association of Slavists Concordia University, Montreal.

Зліва – постер, який закликає звільнити політичних в’язнів. Справа – постер про українського політичного в’язня Валентина Мороза.

Джерело: Ukrainian-Canadian Life in the 1970s as Reflected in Poster Art, Andrij Makuch, May 29, 2010. Canadian Association of Slavists Concordia University, Montreal.

Абітурієнти 1969-го року курсу українознавства ім. Григорія Сковороди, що у Торонто. Зверху другий справа – Василь Верига.

Джерело: Українсько-Канадський Дослідчо-Документаційний Центр, Торонто.

Приклад афіші концерту Євгенії Мірошніченко та Дмитра Гнатюка, а також заклик Комітету Оборони Валентина Мороза не йти на концерти Дмитра Гнатюка.

Джерело: Ukrainian-Canadian Life in the 1970s as Reflected in Poster Art, Andriy Makuch, May 29, 2010. Canadian Association of Slavists Concordia University, Montreal.